

Vera Zariš

Slovenske balade in romance

Antologija

Uredil C. Golar

V LJUBLJANI 1925
NATISNILA IN ZALOŽILA
ZVEZNA TISKARNA IN KNJIGARNA

Uvod.

Umetni vrsti pripovednega pesništva, balada in romanca, sta se razvili iz narodne pesmi. Ta je bila matica vsej umetni poeziji. Vzrastli pa nista samo iz slovenske narodne pesmi, temveč tudi iz pesmi tujih narodov, iz angleško-škotske balade in španske romance, ki jo je uvedel pri nas Prešeren.

Izraz balada pomeni v romanskih literaturah lirično, pri nas pa po škotskem vzorcu lirično-epično pesnitev. Provansalska balada, ki je vzrastla v južni Franciji, je bila prvotno plesna pesem, škotska balada pa, ki je bila vzor za slovensko, je lirično pripovedna pesem temnega in otožnega značaja. Dejanje obsega samo en mračen dogodek, ki se ne slika na dolgo in široko, temveč samo v kratkih, značilnih potezah in se navadno le čisto na kratko označi. Postranske stvari, kraj in čas, popolnoma izginejo, in je pesniku glavna

stvar notranje dejanje, ki se razvija pogosto v dramatično napetem dialogu. Od tega strogo baladnega značaja se umetne balade pogostokrat bolj ali manj oddaljujejo.

Romanca je španskega izvora in je pomenila najprej pesem v narodnem romanskem jeziku. Bila je pripovedna narodna pesem, ki je slavila junaška dela vitezov pa tudi slavo in lepoto viteških gospa, pozneje se je razvila v lirično pesem elegične vsebine. Danes je romanca vobče lirsko-epska pesnitev, ki pripoveduje o slavnih dejanjih junakov, o lepoti viteških ženâ in podobno. Dejanje je čestokrat nenavadno, čudovito, in pripovedovanje obširnejše nego v baladi. Večkrat pa se približuje novejša romanca liriki in je potem mehko-otožna pesem.

Balada in romanca nimata razen ene edine izjeme posebnih gojiteljev v slovenski poeziji. Slovenski mehki, sanjarski duši ne ugaja romantična epika, polna divjih junaških dejanj, manjka nam velikih junakov, kar se vidi tudi v narodni pripovedni pesmi, ki je morala na posodo k tujim narodom po junake. Le malo lepih, košatih cvetov kiti vrt slovenske epike, a polje naše lirike je veliko in bujno in bohotno.

In kakor v lirični pesmi tako je tudi v baladi in romanci Prešeren njen najboljši reprezentant. Seznanil nas je z balado po škotskem in z romanco po španskem vzorcu, kjer je ohranil tudi zunanjo obliko, četrstopni trohej s takozvano špansko asonanco. Za njim je A. Aškerc gojil skoraj izključno samo epiko v svojem pesniškem delu. On je v resnici naš prvi in edini baladnik, vse drugo, kar so napisali naši pevci na tem polju, se je le mimogrede izgubilo v njihovo lirično ustvarjanje.

O njem piše dr. I. Prijatelj v Aškerčevi čitanki:

„V svesti si duševnega bogastva svojega plemena, je posegel v globino narodne zakladnice in nam nasul biserov iz nje, da so se lesketali na solncu in okrasili prsi narodne duše, včeraj še brezpravne robinjice. Ti biseri so bili Aškerčeve narodne balade. —

V svojih narodnih baladah je pesnik nedosežen ljudski pripovednik. V sredo slovenske vasi nas vodi pod vaško lipo — z zadivljenimi očmi poslušamo pripovedi o zakopanem zakladu, o starem gradu. — In domače tragedije na selu, kako domača, v slog narodnih pesmi ovita je njih povest, s kakšno pristno šegavostjo, kako

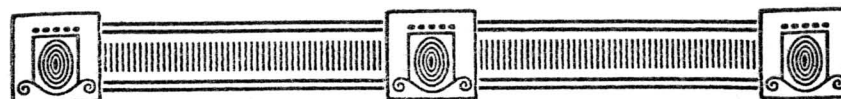
neposredno in oprijemljivo se odigravajo pred našimi očmi. — Aškerčev „Mejnik“ in Levstikov „Ubežni kralj“ sta najboljši slovenski baladi. Po zdržanosti in lapidarnosti sloga je Aškerc celo prekosil Levstika. — Njegova poezija obstoji iz samih kvadrov, neotesanih, silnih temeljnih kamnov, iztrganih iz osrčja naše zemlje, segajočih globoko v osnove naše narodne literature.“

V duhu narodne pesmi je snoval tudi Pagliaruzzi, ki pa je premalo poglobil in oblikoval svoje motive.

Kakor rečeno, ostali naši pesniki niso pripovedniki, in le v slučajnem, trenutnem razpoloženju se je iztrgal temu ali onemu kak biser.

Pričujoča zbirka je urejena samo po estetičnem merilu in se bo morda zdela izbira komu enostranska — ali vsaka sodba je kolikor toliko subjektivna, moja kakor tvoja.

G.

NARODNI, ZAPISALA A. SMOLE-FR. PREŠEREN.

Lepa Vida.

Lepa Vida je pri morju stala,
tam na produ si plenice prala.
Črn zamor'c po sivem morju pride,
barko vstavi, vpraša lepe Vide:
„Zakaj, Vida, nisi tak rdeča,
tak rdeča, nisi tak cveteča,
kakor ti si prva leta bila?“

Vida lepa je odgovorila:
„Kak bi b'la rdeča in cveteča,
ker zadela mene je nesreča:
oh, domá bolno je moje dete,
poslušala sem neumne svete;
omožila sem se, starca vzela,
malokdaj sem, s'rotica, vesela.
Bolno dete ves dan prejokuje,
celo dolgo noč mož prekašljuje.“

Črn' zamor'c ji reče ino pravi:
„Če domá jim dobro ni, žerjavi
se črez morje vzdignejo; ti z mano
pojdi srčno si ozdravit rano!
Kaj ti pravim? Póte, Vida zala,
je kraljica španska me poslala,
njej dojiti mladega kraljiča,
sinka njen'ga, mlad'ga cesariča.
Ga dojila boš ino zibala,
pest'vala, mu post'ljo postiljala,
da zaspi, mu pesmi lepe pela,
huj'ga dela tam ne boš imela.“

V barko lepa Vida je stopila;
al' ko sta od kraja odtegnila,
ko je barka že po morju tekla,
se zjokala Vida je in rekla:
„Oh, sirota uboga, kaj sem st'rila!
Oh, komu sem jaz domá pustila
dete svoje, sinka nebogljen'ga,
moža svoj'ga, z leti obložen'ga!“

Ko pretekle so b'le tri nedelje,
jo h kraljici črn zamor'c pripelje.
Zgodaj lepa Vida je vstajala,
tam pri oknu solnca je čakala.
Potolažit žalost neizrečeno,
poprašala solnce je rumeno:
„Solnce, žarki solnca, vi povejte,
kaj moj sinek dela, bolno dete!“

„„Kaj bi delal zdaj tvoj sinek mali?
Včeraj svečo rev'ci so držali
in tvoj stari mož je šel od hiše,
se po morju vozi, tebe išče,
tebe išče in se grozno joka,
od bridkosti njemu srce poka.““

Ko na večer pride luna bleda,
lepa Vida spet pri oknu gleda;
da b' si srčno žalost ohladila,
bledo luno je ogovorila:
„Luna, žarki lune, vi povejte,
kaj moj sinek dela, bolno dete!“
„„Kaj bi delal zdaj tvoj sinek mali?
Dan's so vbogo s'roto pokopali,
ino oča tvoj je šel od hiše,
se po morju vozi, tebe išče,
tebe išče in se grozno joka,
od bridkosti njemu srce poka.““

Vida lepa se zajoka huje,
k njej kraljica pride, jo sprašuje:
„Kaj se tebi, Vida, je zgodilo,
da tak silno jokaš in tak milo?“
Je kraljici rekla Vida zala:
„Kaj bi s'rota vboga ne jokala!
Ko pri oknu zlato sem posodo
pomivala, mi je padla v vodo,
je iz okna padla mi visoc'ga
kup'ca zlata v dno morja globoc'ga.“

Jo tolaži, reče ji kraljica:
„Jenjaj jokat' in močiti lica!
Drugo kup'co zlato bom kupila,
te pri kralju bom izgovorila;
id', kraljiča doji, moj'ga sina,
da te mine tvoja bolečina!“

Res kraljica kup'co je kupila,
res pri kralju jo je 'zgovorila.
Vida vsak dan je pri oknu stala,
se po sinku, oči, mož' jokala.

Rošlin in Verjanko.

„Kak hoče bit'? Kaj hoč'va strit'?
Ti si premlad se oženit',
jaz sem prestara se možit'.“
„„Le, mati, omožite se,
vzemite kogar hočete,
le hudega Rošlina ne,
ki velik moj sovražnik je;
je bratca in očeta vbil
in komaj sem mu jaz ušel.““

Al' mati nič ni marala,
Rošlina vzela hudega,
Verjankov'ga sovražnika.
Zvečer z njim grede v hrambo spat;

Verjanko gre pod okno stat.
Je v hrambi govorila mat':
„O škoda, škoda za blago,
ko zdaj se razdelilo bo!
Kaj pravim tebi, ljubi mož!
Tam v črni gori, v temni gošč'
studen'c pod bukvo videl boš.
Ti rečem se za bukvo skrit',
Verjankota skrivaj vmorit'.
Se jutri bolno bom storila
in sinku rekla, govorila,
da boljše meni prej ne bo,
da pila mrzlo bom vodo,
ki v črni gori se dobó.
Sin me vbogal vselej rad,
k studencu hočem ga poslat'.“

Pretiho gre Verjanko v stran,
besede njene v src' ohran'.
Ko prišel spet je beli dan,
Verjanko k mater' v hrambo gre
in reče ji besede te:
„„Kaj pravim, ljuba mati vi!
Visoko solnce že stoji,
to vaša s'cer navada ni,
da b' tako dolgo v postlji b'li.““
„Sin ljubi, bolna sem hudo!
Oh, meni boljše prej ne bo,
da pila mrzlo bom vodo,
ki v črni gori se dobó.“

Sin vzal je v roke kanglico,
pripasal si je sabljico,
je djal na rame pušico,
po vodo šel pod bukviso.
„Kaj jemlješ ti orožje, sin?
Saj v črni gori ni zverin,
z dežele zbežal je Turčin.“

„Peroti ptičica ima,
plavute ribica ima,
junak z orožjem se obda.“

Verjanko gre pod bukviso,
v Rošina sproži pušico,
odpre mu žilo s sabljico
in v svojo belo kanglico
natoči vroče si krvi
z njo k materi domu hiti.

Besede take govori:
„Želeli piti sinovo,
zdaj nate kri — Rošlinovo!“

FRANCE PREŠEREN:

Turjaška Rozamunda.

Hrast stoji v Turjaškem dvoru,
vrh vzdiguje svoj v oblake,
v senci pri kamnitni mizi
zbòr sedi gospòde žlahtne,
ker Turjačan spet gostuje
Rozamundine snubače.

Rozamunda, roža deklic,
čast dežele je domače:
Nje pogledi, svitile strele
z neba jasnega poslane,
daleč krog junakov srcem
vžigajo skeleče rane.

Dókaj jo baronov snubi:
Troje iz dežele laške,
troje iz dežele nemške,
troje 'z štajerske in kranjske,
ino zraven Ostrovrhar,
ki so bôji mu igrače.

Lep junak srcé bil vnel je
gospodične zlò košate,
ki ukaže mu, da prosi
od očeta jo in žlahte.

Njêmu ôče nje napravi
imenitno gostovanje,
Rozamundo mu obljudi,
rêče mu pripêljat' svate
v treh nedeljah, da nevesto
'z hiše spremijo domače.

Tjè h gospôdi se približa
pevec razglašêne slave;
prošen strune vbêre, pôje
dela vitezov junaške
in deklet očí nebeške,
srca od njih ôgnja vžgane.

Ko premolkne, ga popraša,
têta Rozamunde zale,
da bi jo čez vse pohvalil,
rêče mu besede take:

„Tí povej nam, ki obhodiš
bližnje ino daljne kraje,
kjé bi neki dèkle rastlo
lepši od neveste naše?“

„Bog jo žívi gospodíčno,
Bog ji hčere dàj enake,
tàk cveteče, tàk sloveče,
Bog ji síne dàj junake!“

Pod cesarjem zdàj najlepši
cvet Turjaška roža raste.
Sêstra bašetova v Bosni,
solnce vse lepôte zdanje
po vsem svetu razglašêna,
ako slave glas ne laže,
sama bi vtegníla bíti
lepši od neveste vaše.“

Ni nevesti všeč, kar rêče,
mal' odgóvor ji dopade,
líca spremení rudeča,
nejevolja jo prevzame,
Ostrovharja pogleda,
rêče mu iz jeze nagle:

„Slísim, da so Bosnijaki
v sužnost gnali krístijane.
Rés junakom je sramôta,
da jih še obklada jarem.
Mêč opaši, Ostrovhar,
hlapce zbêri in prijatle,
bašetovo izpeljíte
sêstro, ako kàj veljate.
Radi bodo dali Turki

zanjo naše vâm rojake.
Brez otrok moj zakon bodi,
brez vesêlja leta stare,
ako šlà bom préd k poroki,
ako préd moža objamem,
ko pripelješ Bosnijanko
v grad Turjaški, da verjamem,
da je take res svitlôbe
Turško solnce, kakor slave!“ —

Ženin z njo obljubljen svôje
zbêre Ostrovrhar hlapce,
po prijatle blîznje pošlje
in si oster meč opaše,
ročno jezdi nad Turčine
spolnit voljo svôje drage.
Ne globôka reka Kôlpa,
ne vzdrže ga turške straže.
Mêč krvavi v môčni desni
pred seboj drví Bosnjake,
bašetovi grad razdene,
reši 'z sužnosti rojake,
z njími bašetovo lepo
sêstro vítiez s sabo vzame,
rasti in podobe rajske.
Vsêh lepôt bilà je solnce,
ki so tísti čas sijale.

Bòlj ko lepa Rozamunda
lepši Lejla mu dopade,

v grad Turjaški je ne pelje,
na svoj grad domu jo vzame.
Cvet junakov Ostrovrhar
ji srce nedolžno gane.
Vero zapustí Mahoma,
turške šêge in navade.
Ko bilà se naučila
vsêh resnic je vere prave,
jo je krstil, pôtlej njíju
je poročil grajski pater.

Rozamunda grede v kloster,
čast Ljubljanskih nun postane.

Zdravilo ljubezni.

Je ljubemu ljub'ca, lepôte cvet,
umrla stara le osemnajst let.

Mladenič obljubi ostati ji zvest,
se noč in dan jokal je mescev šest.

Se milo je jokal, je milo zdih'val,
grob njeni je vsak dan obiskoval.

Ga mati tolaži, tako govori:
„Jaz imam tri brate, ti ujce tri.

Brat prvi kupèc je, on kupe zlata,
na mero ta ujec tvoj íma srebra.

Od mesta do mesta se vozi vesel
po svetu, on rád s seboj te bo vzal.

Podaj se k njêmu, pregledaj svet,
po svetu boš dókaj videl deklet.

Bòlj umne, bogate, bòlj lepé
boš videl, pozabil podobo nje.

Al ak ne znebiš se srčnih ran,
nazaj spet pridi čez let' in dan;

mi v kloštru prebiva drugi brát,
tvoj drugi je ujec učen opát.

Opát in menihi, modri možje,
gotovo ti bodo ozdrav'li srce.

Samôta, pòst, učenost, brevir,
nazaj ti spet dali bodo mir;

al ak ne znebiš se srčnih ran,
nazaj spet pridi čez let' in dan.

Moj tretji brat vòjsken je poglavar,
spet pridi nazaj, ne obupaj nikar.

Do srca veliko íma oblast
vojščakov ljubica, presvitla čast.

Préd, ko da pretêče let' in dan,
na vòjski se znebil boš srčnih ran.“

Se dolg' ugovarjal, branil je,
ni vbrnil se pròšnjam matere.

Prijazno kupèc mu rokò poda,
ne zdi se mu škoda zlata ne srebra.

Od mesta do mesta seboj ga je vzal,
ga pròsil in silil, da bil bi vesel.

Okoli mu daleč pokazal je svet,
povsòd je dôsti videl deklet.

Bogate je videl, umne, lepé;
pozabil ni vènder ljub'ce bledé.

In kadar pretêče let' in dan,
spet k materi pride bòlj bolan.

Ko préd, vsak dan obiskuje grob nje,
Tam milo zdihuje in toči solze.

Poda se v klošter, kjer materin brát
je, ujec njegov, učen opát.

Opàt in menihi, modri možje,
nobêden srcá ozdravit' ne ve.

Se posti, uči se in moli brevir,
nazaj se ne vrne v srcé mu mir.

In kadar pretêče let in dan,
spet k materi pride bôlj bolan.

Vsak dan obiskuje, ko préd, grob nje
in milo zdihuje in toči solze.

„Se k tretjemu ujcu podaj, moj sin,
da srčnih znebiš se bolečin!“

Na vójsko je šel, se srčno boj'val,
časti ni, mir je tamkaj iskal.

In préd ko pretêče let' in dan,
do matere pride list poslan.

List črno je zapečaten bil, —
„O mati, tvoj sin je mir dobil!“ —

Povôdnji mož.

Od nekdam lepé so Ljubljanke slovele,
al lepše od Urš'ke bilô ni nobêne,
nobêne očem biló bôlj zaželjêne
ob času nje cvetja dekleta ne žêne. —
Ko najbolj iz zvezd je danica svetlà,
najboljši iz deklic je Urš'ka bilà.

Mnog'tere device, mnog'tere ženice
oko je na skrivnem solze prelivalo,
ker Urš'ki srce se je ljubega vdalo;
al ljubih biló je nji vedno premalo.
Kar slišala môških okrog je slovet',
skušala jih v mreže razpete je vjet'.

Je znala obljubit', je znala odrêči,
in biti priljudna, in biti prevzetna,
mladenče unemat', bit' staršim prijetna;
modrij in zvijač je bilà vseh umetna;
možake je dolgo vodila za nos,
ga stakne nazadnje, ki bil ji je kos.

Na starem so trgu pod lipo zelêno
trobente in gosli in cimbele pele,
plesale lepôte 'z Ljubljane so cele
v nedeljo popoldan z mladenči vesele;
bilà je kraljica njih Urš'ka brhkà,
plesati ni dolgo nje volja bilà.

Jih dókaj jo prosi, al vsak' mu odrêče,
prešerna se brani in ples odlašuje,
si vedno izgóvore nôve 'zmišljuje;
že solnce zahaja, se mrak približuje,
že sedem odbila je ura in čez,
ko jela ravnàt' se je Urš'ka na ples.

Al ker se ozira, plesavca si 'zbira,
zagleda pri mizi rumêni junaka;
enac' ga pod solncem mu ni korenjaka,
želi si plesàti z njim deklica vsaka; —
omrežit' ga Uršika lepa želi,
zaljubljeno v njêga obrača oči.

To videt' mladenič se Urš'ki približa:
„Al hòt'la bi z mano plesàti?“ ji pravi;
„Kjer Donava bistri pridruži se Savi,
od tvôje lepôte zaslišal sem davi,
že, Uršika zala, pred tabo sem zdàj,
že, Uršika zala, pripravljen na ràj!“

To rêče in se ji globôko prikloni,
sladko mu nasmeja se Uršika zala:
„Nobêne stopinj'ce še nisem plesala,
da čakala têbe sem, res je, ni šala;
zatorej le hitro mi rôko podàj,
lej, solnce zahaja, jenjuje že ràj!“ —

Podal ji mladenič prelepi je rôko,
in urno ta dva sta po podu zletela,

ko da bi lahké perotnice imela,
bilà bi brez trupla okrog se vrtela,
ne vidi se, kdaj da pod nôga udar',
plesala sta, ko bi ju nôsil vihar.

To videti drugi so vsi ostrmeli,
od čudeža godcem roké so zastale;
ker niso trobente glasova več dale,
mladenča nogé so trdó zacep'tale:
„Ne maram,“ zavpije, „za gosli, za bas,
strun drugih, ko plešem, zapôje naj glas!“

So brž pridrvili se črni oblaki,
zasliši na nebu se strašno gromenje,
zasliši vetrov se sovražno vršenje,
zasliši potokov derečih šumenje,
prič'jočim po kôncu so vstali lasjé,
oh, Uršika zala, zdaj têbi gorjé!

„Ne boj se, ti Urš'ka, le hitro mi stopi,
ne boj se,“ ji rêče, „ne boj se gromenja,
ne boj se potokov ti môjih šumenja,
ne boj se vetrov mi prijaznih vršenja;
le urno, le urno obrni peté,
le urno, le urno, ker pôzno je že!“

„Ah, majhno postojva, preljubi plesavec,
da jaz se oddahnem, da nôga počije.“
„Ni blizu, ni blizu do bele Turčije,
kjer v Donavo Sava se bistra izlije;

valovi šumeči te, Urška, želé,
le urno, le urno obrni peté!“ —

To rêče, hitreje sta se zasukala,
in dalje in dalje od pôda spustila,
na bregu Ljubljan'ce se trikrat zavila,
plesaje v valove šumeče planila.
Vrtinec so vid'li čolnarji derèč,
al Uršike videl nobêden ni več. —

Neiztrohnjêno srce.

Grob kopljejo, da zadnji mrlič bo vanjga d'jan;
obraz bled'gà mladenča prikaže se na dan.
Kopači ostrmijo, da 'z ust njih sape ni,
manj vstrašeni pogrebci vanj vpirajo oči.

Da je lepó, bi sodil, visóko čêlo, vsak,
ak bil bi nekakóvi zapustil ga oblak;
bilé lepé bi usta, lep bil obraz bi bled,
ak bil bi nekakóvi pròč nejevolje sled.

Dalj čas ni trupla gledat', dih prvi ga zdrobi;
srce samo zavzetim ostane pred očmi.
Še bije, še čutiti je ravno tak gorkó,
ko da biló bi v prsih še zdravo in živó.

Vsi prašajo, kdo zadnji v to jamo d'jan je bil,
gotovo bil svetnik je, ker ni ves v grobu zgnil.
Stal tam je kamen, kter'ga nihčè pred čital ni,
hite mu mah otredit', napis tak govori,

da Dobroslàv je pevec bil tjekaj pokopan,
ki pel v tak milih glasih je od ljubezni ran.
Pel v tak slovečih pesmah čast lepe deklice,
prevzetne gospodične, nemile ljubice.

Al ko si je 'zvolila mladenča družega,
iz prs nobêna njêmu ni pesem več prišla.
Pri Bogu ni tolažbe iskal, ne pri ljudeh,
oči kalil mu jok ni, razjasnil lic ne smeh.

V nemár naprej je živel, manj svet ko razuzdan,
umrl je nespovedan in ne v svet' olje d'jan.
Vsi pravijo, da njêmu svetost ne brani gnit',
vsi pravijo, njegovo srce ne more bit'.

„To pevčevo srce je,“ star mož tam govori,
„ak bi biló svetnika, bi mir mu dala kri;
svetost ne, pesmi večne mu branijo trohnet',
ki jih zaprte v prsih je nôsil dókaj let.

Mi mu srce odprimo, pod nebom naj leži,
da dan današnji prêjde, da prva noč mini,
da vstane drugo solnce, pripelje beli dan;
spet zajtro ga poglejmo, ko mine zór hladan.

Hladijo naj ga sap'ce, naj rôsa pade nanj,
naj solnce, luna, zvezde, kar so mu pevskih sanj
pred vdihnile v življênji, prejmejo spet 'z njega;
ak bo ta čas splahnelo, spet zagrebimo ga.“

Razplatili srce so, ležalo noč in dan
je tam pod jasnim nebom; ko mine zór hladan,
ko vstane drugo solnce, srce tako skopni,
ko beli sneg spomladi, da kaj zagrêbsti ni.

Ženska zvestôba.

Bil godec je mlad, in lep, in vesel,
lepó je godel, sladkó je pel.

Biló ni godu, svatovšč'ne, semnjà,
da tje ne bilí bi vabili ga.

Poslušajo radi ga vsi ljudjé,
ga gledajo rade dekleta mladé;

posebno pa Mic'ka, županova hči,
pogosto vanjga obrača oči.

Od čistega godec je ôgnja vnet
za Mic'ko bogato, rožo deklet.

Zastonj več drugih postopa za njo,
le njêmu prijazno se smeja oko.

In kar mu obetajo očesa nje,
potrdijo kmalu besede sladké.

Nje ôče s'cer stavi ljubezni se v bran,,
al ôče bo sprošen, al pa — goljufan.

Obljubi Mic'ka godčeva bit',
al samka ostati, se ne možit'.

Prišél je v grad mlad, lep kancelir,
sto zlatih je služil dvakrat štir'.

Lohkà bi s temi, in kar bo dobil
še zrâven, ženico, otrôke redil. —

Od kônca mesto hod' obisk'vât',
povabi ga deklice ôče al brât.

Vklon materin, gospodične okó
ponujata v zakon mu njeno rokó.

Al v kratkem času se zgodi,
da cele mesce ga v mestu ni.

Novica pravi se na glas,
da hodi k županu pogosto v vas.

S'cer ôče župàn so mož neslàn,
kaj dela tam kancelir vsak dan?

Priljudna in lepa je njêga hči,
al ôna zvestó za godca gori.

Bil Vél'ki Šmaren prišèl je spet,
prišèl god Micike, rože deklet.

Bil čas se je Mic'ki prikupit',
zagodnico čas ji je bil naredit'.

Pod ôknom godejo godci trijé,
med njimi tam gode ljubi nje.

Pod ôknom godejo ure tri,
al Micike lepe k ôknu ni.

Nje godec strune pritiska hudó,
od Micike jêmlje nekdo slovó.

Na goslih počila struna je,
to, godec, ni dôbro znamenje.

Zarotil se godec, se je zaklel,
da strune druge ne bo napel.

Na Mali Šmaren pre'blečena
gospá je Micika v cerkev prišlà.

„O godec, kak dolgo boš še žaloval,
kak dolgo se pred ljudmi sramoval?”

Pomisli, da v jopici deklica
gospá bi rada vsaka bilà.

Zakaj si bogate lotil se?
Snubačev imá na 'zbiranje.“

Tako ga prijatli tolažijo,
doklèr mu obraz razjasnijo.

Po struni ga le boli srce,
da več je na gosli napeti ne sme.

Kdor urne roké, sol v glavi imá,
si v vsaki nesreči pomagat' zna.

Spet gosli je godec v roke vzel,
na tri je strune gosti začel.

Pretêklo biló let dvoje še ni,
je boljši godel na strune tri,

ko znal je pred gosti na vse štir',
in več je zaslužil kot mladi kanclir.

Biló ni godu, svatóvšč'ne, semnjà,
da tje ne bilí bi vabili ga.

V pondeljek jutro z vesel'ga godu
šel dôbre je volje godec domu.

Na pragu deklica lepa stoji,
in sôlza za sôlzo ji kaplje 'z oči.

„O deklica! Rôsna rožica!
Kogá te tak žali, božica?“

„Oh, v hiši moj ôče leži bolan,
in nimam mu dati, kot sok neslan.“

Bil godec je mêhkega srcá,
mošnjico polno deklici dá.

Za dar svoj on je nepôkoj prejel,
za vbogo deklico se je vnel.

In dolgo ni zastonj zdihoval,
je kmalu objeinal jo in kušoval.

Obljubi mu vedno zvesta bit',
in on se pred pustom z njo poročit'.

Ta čas je končal bil vôjsko mir,
spuščen na odlòg je bil mušketir.

Pred dvema letoma bil je vjet,
po sili v soldate bil je vzet.

Jokale so milo njene oči,
ki zdáj ji srcé za godca gori.

V nedeljo spet bil je pod lipo ples.
„Kaj vidiš tam, godec, ali je res,

da stara ljubezen ne zarjavi,
devetkrat se vrne, ponovi?

Zakaj se tak jezno obrača t' oko?
Kaj strune pritiskaš tak hudó?“

Plesala sta ravno memo njegà,
na goslih je struna počila.

Zarotil se je, se je zaklel,
da nikdar več druge ne bo napel.

„Neumnost in ubožnost sta sestré,
bilà ni deklica taka za te.

Le gosti spet skusi in bodi vesel,
da nisi v zakona se mreže vjel.“

Tako ga prijatli tolažijo,
doklèr mu obraz razjasnijo.

Po struni ga le boli srce,
da več je na gosli napeti ne sme.

Po struni se dolgo ni kesal,
na dve je spet kmalu gosti znal.

Biló ni godu, svatovšč'ne, semnjà,
da tje ne bilí bi vabili ga.

In bil je spet v gradu god gospé,
tam slišat' sloveč'ga godca želé.

In v gradu je lepa hišna bilà,
priljudna, al zvita ptičica.

Bilà še ni stara dvajset let,
al vendar je dôbro poznala svet.

Iz ust gospodičen svôjih zna,
kak treba se trudit' je za moža.

Zvestôba je brati v godca očeh,
ki ni je našel pri ljubicah dveh.

Kak streže mu, kak prilizuje se!
„O godec, nastavlja ti liman'ce.“

In predno se vnamejo zvezde noči,
že godec za lepo hišno gori.

Njo, koder on hodi, išče okó,
vse pesmi njegove nje hvalo pojó.

Tud' ôna obljubi le zanjga goret',
in godec presrečni obljubi jo vzet'.

Bilé so v gradu velike gostí,
bilà omožila je mlajši se hči,

prišel je bil v grad marsikteri svät,
iz mesta prišel je nevestin brät.

Šampanjca so pili, veseli bilí,
odbila je ura polnoči.

Bil godec zagodel je kotiljon,
vsi vprašajo, kjé je mladi baron?

Vsi prašajo, kaj se mu zgodilo je,
ker ni ga, da bi on vôdil vrstè.

In gre ga ískat, klicat strežaj,
in drugi za njim, ker ni ga nazaj.

In pravili so si tam na uho,
kje da so ga našli in kako.

Ko godec skrivnost pogóvora zve,
mu lica rudeča oblede.

Po strunah lok gôri in dôli drvi,
da zadnjih strun êna odleti.

Zarotil se je, se je zaklel,
da druge ne bode strune napel.

Tri leta so pròč, zdravnik je čas,
razjasnil se spet je godca obraz;

on ko Paganin je navadil se,
da godel na êno struno je.

Na êno je struno godel vesel,
in zraven od svôjih ljubic je pel.

In pel je tako od žen in deklet,
da nič nobêni ne sme se verjet'.

Zaljubil se ni v nobêno več,
dal êno jim hvalo je godec slovèč:

Da ône samé nam ur'jo roké,
da ône samé nam glavo vedré.

Orglar.

Popusti posvètno rabo
orglarček in grè v puščavo,
tam prepevat bôžjo slavo,
svôje citre vzame s sabo.

Pesmi svôje med stoglasne
v gozdu zлива ptičev kóre
od prihoda zlate zóre,
dòkler solnca luč ne vgasne.

Al vesêlje v srcu vtoni
sčasom mu za petje slavcev
in vseh gôzda prebivavcev,
ker vsak svôjo vedno goni.

On ob drugi si pomladi
zbere ptiče mladokljune,
jim prebira svôje strune
in jih raznih pesem vadi.

Kosa, trdokljunsko dete,
od preljub'ga Avguština,
vel'koglavega kalina
nauči pet' pesmi svete.

Zmerom svôjo goni slavček,
zmerom od ljubezni bije
srcu sladke melodije,
toži ga Bogú puščavček:

„Lej, kalin, debeloglavec,
trdokljunast kos je svôje
pesmi pustil, lepši pôje,
podučit' ne dá se slavec!“

Al Bog slavca ni posvaril,
le posvaril je puščavca:
„Pusti peti môj'ga slavca,
kakor sem mu grlo vstvaril.

Pel je v sužnosti železni
Jeremij žalòst globòko;
pesem svôjo je visòko
Salomon pel od ljubezni.

Komur pevski duh sem vdihnil,
z njim sem dal mu pesmi svôje;
drugih ne, le té naj pôje,
dòkler da bo v grobu vtihnil.“ —

SIMON JENKO:

Zaklad.

„Le hitro na delo roké!
Pod sivo to skalo leže
veliki neznani zakladi,
rumenega kupi zlata
in belega čudo srebra
v globoko zakopani kadi.

Marija, ki srenja te ta
dobrotnico milo pozna,
nam bodi nocoj pomočnica!
Če dvignemo srečno zaklad,
pa kakor je koli bogat,
od vsega ti bo polovica.“

Tak prosi in kliče druhal,
poprime kopaje se tal,
z lopatami, s krampi pritiska.
„Že nekaj zvenči pod zemljo,
le zdaj še udarim krepko.“
In suho zlato se zabliska.

„Okoli železne kadi
vrzimo debele vrvi,
da v zemlji posoda se zgane;
na desno, na levo še stran
kopljimo, da zdajci na dan
bogati dobiček nam vstane.“

Kopali na vsako smo plat,
otvezena silna je kad,
zdaj vprimo, tiščimo, vlecimo!
Če sleherni počil bi ud,
obilo poplačan bo trud,
saj vemo, zakaj se potimo.“

Močnejše vsakteri se vpre,
da kad se zaziblje, zmajè
ter dviga se, dvigne, ustavi;
pa sila pomnožena vsa
potegne na ravna jo tla,
na trato jo varno postavi.

„A kaj, ko pa naše vse ni!
Bedaki, neumneži mi,
storiti enako obljubo!
Čemu bo Mariji zlato,
Devici prečisti srebro?
Molitev le jemlje za ljubo.“

Zatorej bolj pametno bo,
med nami bogato blago

pravično naj bi se delilo!“
Pa groza! Odprè se prepad
in kad jim požrè in zaklad,
delitve več treba ni bilo.

Knezov zet.

Pač lep vrtnar je mladi bil,
ki rože v vrtu je sadil,
in rad je delal, bil vesel,
pa tako pesem si je pel:
„Najlepšo rožo bom izbral
in svoji ljubici jo dal;
saj bodem, če sem tudi kmet,
enkrat še vendar knezov zet.“

Pri oknu stal je gospodar
in slišal, kar je pel vrtnar;
po udih stresel ga je mraz,
od jeze bil mu bled obraz.

„Le semkaj, semkaj, moj vrtnar!“
tak klical ga je gospodar;
„vrtnar si bil doslej ti moj,
danes pa greš na lov z menojo.
Le vzemi puško risano
in z mano pojdi na goro,
da ustreliva tam volká,
ki trga mlada jagnjeta.“

Ko solnce šlo je za goró,
prižgalo zvezde je nebo,
skovir na gori je zapel,
nekdo slovo od sveta vzela.
Po Kolpi plaval je mrlič,
nad Kolpo je odvával ptič.

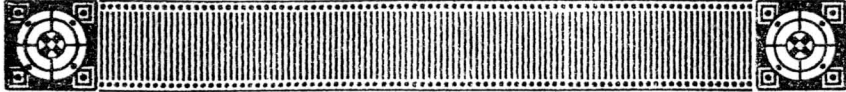
Odbije ura polnoči,
po starem gradu že vse spi;
hči knezova le še ne spi,
pri njej še svetla luč gori.
Na vrtu pa stoji nekdo,
premilo prosi, presladko:
„Le pojdi, ljubica, z menoj,
da poročiva se nocoj;
ko počti zor, ti moja boš
in jaz za vekomaj tvoj mož.“
Tak milo prosi, tak sladko,
da zmoti modro ji glavó.
Obleče krilo svilenó,
z rumenim zlatom vdelano,
črez krilo pa srebrni pas
in rožo dene v kito las,
ki jo vrtnar je včeraj dal,
ko je pod njenim oknom stal.

Grad beli tiho zapusti,
za ljubim svojim pohiti.
„Oh, pojdi sem, ne mudi se!“
Glas znani v dalji čuti je.

Če teče bolj, če bolj hiti,
klic vedno dalje se glasi:
„Počakaj, ljubček moj, postoj!
Postoj, ne beži pred menoj!“
„Le hiti, hiti, ljubica!
Saj že na koncu pota sva.“

In ko do Kolpe prihiti,
na strmem bregu obstoji.
Iz vode glas se je glasil
tak žalosten in tako mil,
da prime s čudno jo močjo,
v globoko zvabi jo vodo.
Skovir skovikati začel,
nekdo pa votlo je zapel:
„Če bil sem tudi reven kmet,
zdaj sem pa vendar knezov zet!“

FRAN LEVSTIK:

Ubežni kralj.

Noč je temna, podkve jeklo poje;
glej, po gozdu kralj ubežen jaha;
zgubil vojsko, zgubil zemlje svoje,
skriva se ko zver po lesu plaha.
Nima žene, hčere, ne sinova,
vse mu vzela vražna je sekira;
koča vsaka duri mu zapira,
spremljeavca nima pot njegova.

In zajezdi v gosto drevje lesa;
konj se zdrzne, noče delj bežati,
v stran zahrska, kvišku pne ušesa,
brezno vidi pred seboj zijati.
Kralj pa gleda in zastonj ugiblje;
s konja stopi, k veji ga priveže,
plašč pogrne, nanj ves truden leže,
sladki sen nad breznom ga zaziblje.

Dahnejo mu sanje v trudno glavo:
„Stol kraljevi iz zemljé mu rase,
on pa seda nanj s častjo in slavo;
bogata, venčan ko nekdanje čase.
Zida se nad njim poslopje širno,
razsvetljeno, v zlatu lesketaje;
stavijo se veže na vse kraje,
zunaj čuje straže hojo mirno.“

„Prebudi se bobnov ropotanje,
prebudi se grom trobent vojaških,
vstane žvenket in ostrog rožljanje,
ide truma vojvodov junaških;
gre med njimi knez iz zemlje ptuje,
ki mu hotel je deželo vzeti;
klanja se mu, silni meč daruje.
Zmagan ide, z njim tovarši vjeti.“

Zadonijo spet trobente glasne,
in prikaže se obraz kraljice;
ž njo sinovi, ž njo so hčere krasne,
njej visoke strežejo device.
Tu gospoda kralju vsa zavpije:
„Bog ti slavo hrani čase večne!
Svetlim vnukom tvojim dneve srečne.“
Hrum veseli po dvoranah bije.

Vzdahne v živih sanjah kralj: „Carujem!
Oh, podobe gledal sem neznane,
da ubežen skrivam se po ptujem.“

V sanjah kvišku kakor jelen plane,
hoče k svojim — roke širi — pada —
Meč z oklepom v dno brezna brenkoče,
konj se strga, podkve vdar ropoče,
krokotajo vrani iz prepada.

Ribičeva hči.

Pokala je rana zora;
vrgla mrežo sem v valove,
mrežo vzela spet na suho —
v tanki mreži drobni pesek!

Potopim jo v reko zopet,
željna dvignem jo iz reke;
zopet v mreži drobni pesek.
Pa sedim in čakam dolgo,
da visoko vstane solnce,
in potegnem gosto mrežo,
v gosti mreži drobni pesek,
v drobnem pesku dragi kamen,
svetel kakor mlado solnce,
vreden zlate krone carske.
Denem si ga v tiha nedra,
pa ga shranim blizu srca.
Ali jedva teden mine,
v spanju mene tat zaleze,
kamen dragi mi ukrade.

Kamena si več ne najdem,
kakor bil je ta moj kamen;
dragega si več ne najdem,
kakor bil je moj prijatelj:
Oh, al' vse je izgubljeno?!

Reka.

„Teci, teci, hladna voda,
voda hladna, bistri val!
Bog ti mnogega naroda
zemljo meriti je dal.

Spet vijolic ti pokrila
greda je dehteča breg;
vesna se je prebudila,
mraz pobegnil, skopnel sneg.

Iz obličja ti odseva
zlatozarni solnčni zrak;
kos in drozeg tam prepeva,
tu škrijanec gre v oblak.

Vse kar leta, hodi, lazi,
v sebi čuti novo kri;
radost se igra v obrazi,
radost v srcu vseh ljudi.

Meni vesna se ne smeje,
jaz veselja nič ne znam;
mene zlati up ne greje,
dni dozdanjih se kesam.

V brezno tvoje, šumna reka,
vabi me neznana moč,
kjer objema sen človeka,
sladka valovita noč.

V pokoj večni me zaziblji,
nesi me čez beli prod;
z máno ti prijazna gíblji
mimo kočé mojih zmot!

Deklica tam ljubezniva
z grehom v smehu se igra
in sladkosti vse uživa
brez ljubezni, brez srca.“ —

Neboječ v tolmun je planil,
v brzi krogotočni val,
ki v vrtéžu svojem shranil,
v sé potegnil ga je val.

Na obrežju reke stala
ona in ohotnik nje,
slika njiju trepetala
iz zrcalne je vode.

Smeh na ustih, smeh v očesu,
na obrazu sama slast,
tih trepet po vsem telesu
in v pogledih žejna strast.

Roka njena je v njegovi,
sreblje ust sladkost deklič —
a tedaj na breg z valovi
k njima se plavi — mrlič.

Opletèn s povodnjo travo,
vdrte je imel oči,
usta nema, blede glavo,
mrzlo — ali nemo kri.

Živopisec in Marija.

V Rôvih cerkev so zidali,
da Mariji bi jo dali,
ki rodila nam Bogá
v odkup vsega je svetá.

Mnogo let je teklo delo,
predno streho je imelo;
kadar bilo je pokrito,
dvigalo se ponosito,
v Rôve šel je kamenár
skladat spredaj nov oltar,
dolben s kosa celega
mramora prebelega.

Še je drugi mož prišel,
velik je klobuk imel,
mlad je bil, kodravih las,
širopleč, tenak čez pas.
Tudi ta je rabil tam,
pisat hodil novi hram
ter na odru prelepó
v strop obrazil to in to;
zjutraj se je zgodaj trudil
in do mraka tih pomudil.
Stal na odru je nekdam,
okončaval sveti raj:
Otca, Sina in Duha
v glôrji svetlega nebá.

Kadar to je dokončal,
počivaje ni prestal;
vzel iz hrambe nov je kist,
gibek ves, tenák in čist,
ter nebeški je Kraljici
ž njim obsenčil devski lici,
bogozarnost njima dal,
ki sijala bi do tal,
z vrha tam, kjer njo klečečo,
roki sklenjeni držečo,
sredi blaženih družin
venčal Otec je in Sin.

Kadar to je cvet imelo,
kakor da bi vse živelo,

zdaj svetnice in svetnike,
sivobrade, mladolike,
dodelaval je okrog,
gledal na cerkveni lok.
Zdelal je i to povsod;
kista ni položil v kot,
da praznôvat bi odšel,
ker je posla še imel:
Zbôre angeljcev perutnih,
goloplečih, dolgoskutnih
tod je čélil, tam vršil,
dokler ni dovoljen bil.

Pot si vroč je zdaj otrl
in po stropu se ozrl.

Dokončal je! — Ves obráz
svetil se mu je ta čas,
ker gotôvo malo ne,
v cerkvi se bleščalo je,
kar je mislil narediti
in po stropu razdeliti;
le Marijin še rokav
nekaj hotel je poprav.
Kadar tudi to stori,
tih na lestvi posloni.

Zahrešči pod njim deskà
in prelomi se prhkà,
z odra pade ropotaje,
oder se za njo zamaje.

Les je grmel, hram bobnèl,
živopisec obledèl!
Lestva se je ž njim zibala,
v cerkev izpod nog zdrčala!
Jedva se je sam ujel,
z desno kljuke oprijel,
ki železna in podvita
v strop cerkveni je zabita,
da svetilnik pozlačèn
v kljun prijemlje zakrivljèn.

Tam je visel dolu v grob,
milo se ozrl na strop,
kjer Devica je klečala,
venčana se priklanjala.
Pregloboko je vzdehnil,
glasovito k njej zavpil:
„Mati, vselej sem na sveti
želel tebi v čast živeti;
oh, iztegni zdaj rokó,
drži me pokonci ž njo!“

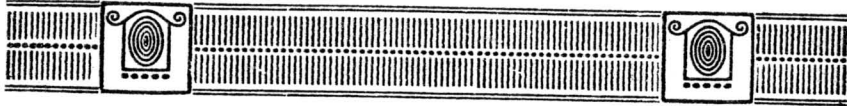
Kaj zavpil je, kaj dejal,
razumela ni druhal,
ki strahóma blizu vrat
gledala je v cerkvi zad;
razumela Deva mila,
roko mu je pomolila
ter med nebom in zemljò
držala ga kvišku ž njo,

da pritekli so ljudjé,
spústili ga na deské.

Ne izgine osem dni,
v cerkvi oder nov stoji,
živopisec na deskàh
zopet ima kist v rokah,
piše Devi ž njim na čast,
kako visel je v propast,
ž nje pomočjo bil otet,
iznad brezna smrti vzet.

To v zahvalo in spomin,
k znanju pôzних rodovín
dèl na zid je v levo stran,
kjer je še današnji dan.

JOSIP STRITAR:

Turki na Slevici.

„Grmade po gorah goré,
v nebo njih plamen šviga.
Privrel je Turek; koder gre,
rohni, mori, požiga.
Pred njim je jok, za njim je stok,
pomagaj zdaj nam, večni Bog!
Če on se nas ne vsmili,
ni nam pomoči v sili.

Kakor čez polje vodni val
divja ob hudi uri,
rohneča se drevi druhal,
ne branijo ji duri.
Krví pijani vriskajo,
bridké se sablje bliskajo;
zdaj zdaj bo truma cela
v vasico prihrumela.“

Križ starček je raz steno snel,
podobo smrti božje:
„Kaj boš s sekiro sin začel?
Križ nam je zdaj orožje.
Le urno, urno za menó
k Mariji gori na goró;
tam bo devica mila
v nadlogi nas branila.“

Otroka, ki v zibeli spi,
v naročje jemlje mati;
kako se, glej, na smeh drži,
a zdaj ni časa spati.
In hčerko prime za rokó,
sin krila se drži plahó,
mož pa očeta vzame
na mlade, krepke rame.

Iz smrečja temnega blešči
zvonik s cerkvico belo;
Marija milost tam deli
med romarjev krdelo.
V oltarju venčana stoji,
v naročju Jezusa drži.
Pozdravljena, kraljica,
kristjanom pomočnica!

Že begajočih je ljudi
vsa polna Slevska gora;
a cerkvica velika ni,
ne bode vsem prostora.

Otroci, starčki in žene
v hram božji plahi se drevé,
pred vrata se cerkvena
mož trdna vstavi stena.

Tako se stiskajo ovcé,
ko gladni volk jih straši;
takó golobje koprné,
kadar jih jastreb plaši.
„V oltarju, mati, tu stojiš,
v naročju Jezusa držiš;
o, sliši nas uboge
ter reši nas nadloge!“

„Čuj, bliže se drevi druhal,
po krvi naši vriska;
kdo nam bo zdaj pomoči dal?
Na vrata že pritiska.“
Sekire s sabljami zvenčé,
že omagujejo možjé,
razbiti so zapahi,
gorjé zdaj trumi plahi!

Črez prag na konju prirohni,
gorjé, sam turški paša,
krvavi v roki meč vihti,
zdaj ura bije vaša.
A — čudo čudovito glej!
Konj ne premakne se naprej,
ne gane ga ostroga,
pribita mu je noga.

Marija — kdo se stavi v bran! —
grozečo roko dviga;
glej, iz oči — pogled strašan —
ognjen plamen ji šviga.
Plašan spusti se paša v beg,
za njim neverniki vsi vprek.
Otetí so kristjani —
Marija svoje brani.

Še dandanašnji priča vam
to zgodbo čudovito
za pragom v kamen konjsko tam
vpodobljeno kopito.
V oltarju mati tam stoji,
v naročju Jezusa drži;
češčena, ti kraljica,
kristjanom pomočnica!

„Raja“.

III.

Begun.

„Čuj, po polju ljut vihar razsaja,
kakor gladen volk po hosti tuli;
srečen, kdor pod mirno streho biva.
Mirno? Mira ni v Ercegovini!
Kakor divja zver se Raja plaši,

po zakotih skrivnih se potika,
divji turški zlobi se umika.
Zdaj otroci ste pod streho zbrani
kakor drobna piščeta pod kokljo,
ki jih krije z gorkimi peroti.
Jutri, preden beli dan zasije,
zor visoke gôr zlatí vrhove,
mi prognani morda iz te kočé,
borne kočé, vendar ljube kočé,
v daljnje tuje kraje pobežimo,
tja, kjer turška sila ne razsaja.
Ercegovci smo, nesrečna Raja!
— Čuj, kdo trka v pozni, burni noči?
Pojdi, Mara, ódpri tujcu duri;
potnik bode, ki je pot izgrešil.
Siromaki smo, a dobro došel
nam je potnik pod ubožno streho.
— Božja milost! Marko, kaj ti tukaj?
In v naročju dete! — Kje je Nada,
kje je hčerka moja, žena tvoja?
Kaj molče mi kvišku kažeš z róko?
Tvoja roka je krvava! Marko!
Kje je Nada, kje je dete moje?
— „„Tam, kjer ni se več ji bati Turka!““
— „Tiho žena! Sin, govóri jasno,
siva naj se ti ne smili glava;
nož naravnost v prsi mi zasadi:
Ercegovec sem in znam trpeti.“ —
— „„Bil sem v gozdu, žena sama v koči,
krik začujem, krik predobro znan mi!

Urno planem, tečem proti koči;
kaj zagledam? Groza! — Dva beriča,
Bog ubij te, beg, in tvojo mater!
Dva kragulja, krotka golobíca —
Nada moja trepetá med njima!
Mednje planem, v stran beriča treščim,
zgrabim ženo — urno proti gozdu!
Lahko breme — za menoj beriča!
Blizu že sem gozdu — tu ob kamen
izpodtakne noga se mi kleta!
Vraga blizu; tu zavpije Nada:
Pusti mene, Marko, reši dete!
In potegne nož mi izza pasa,
zasadi si v prsi nož globoko.
Zbogom, Marko, beži, reši dete!
— Tu je dete!““ — — —
— — — „Bog te, sin, tolaži!
tiho, žena, srca mi ne trgaj;
molči, idi, zberi, kar je v koči;
jutri zgodaj pojdete čez mejo.
Sin, ti spremi ženo in otroke.
Jaz pa skličem Raje starejšine. —
Kar mogoče, vse smo pretrpeli!
Kri naj teče, zdaj naj puška sodi:
umri Raja, ali prosta bodil“ —

JOSIP PAGLIARUZZI-KRILAN:

Smrt carja Samuela.

Car Samuel sedi na skalnem gradu,
kipečim nad Prilipom ob prepadu;
sam car sedi, ob mizo roko pravo,
ob roko sivo si podpira glavo.

Temne se misli mu podé po glavi,
v bolesti divji srce mu krvavi
in votlo car sam s sabo beseduje,
da ko iz groba glas teman se čuje:

„Oj Belasica, gora Belasica,
naj solnce več ti ne obsije lica!
Ti vragu našemu si pomagala,
bolgarsko zemljo milo mu izdala.

Obudi zopet padle nam junake,
iz robstva reši jadne nam rojake!
Oj Belasica, tožna Belasica,
naj solnce več ti ne obsije lica!

Pa vstane car, počasi k oknu stopi:
„Kaj hočejo tam doli oni tropi?“
Kamor oko po polju carju kroži,
po širnem polju stopa mož ob možih..

„Rojaki so“ tako mu sel naznani,
„po zadnjem boju v sužnost odpeljani,
ki jih Bazilij, cesar bizantinski,
nazaj pošilja zdaj na dom očinski.“

Ob preveseli, srečni tej novosti
prešine carju lice žar radosti;
raz grad hiti, da bojne vidi druge,
ki toliko so vzročili mu tuge.

Veselo car prihiti k prvi četi:
„Bodite vsi presrčno mi sprejeti...“
A kakor da za grlo smrt ga davi,
beseda v grlu starcu se ustavi.

Otožno klanjajo jetniki glavo,
molčé, počasi gredo čez planjavo;
pred četo vsako mož enoók hodi,
za sabo sto nesrečnih — slepcev vodi.

Kar vplenil je Bolgarov v bitki ljuti,
oslepil vse je Bizantinec kruti;
nazaj pošilja zdaj jih v zemljo milo
bolgarskemu vladarju za vezilo.

Nikoli konca ni. Za kopo kopa
molcé, otóžno mimo carja stopa:
petnajst tisoč tovarišev ljubljenih,
petnajst tisoč vojakov oslepljenih.

Noč carju sivemu oči pokrije,
iz prsi divji stok se mu izvije,
na tla se zgrudi Samuel ponosni,
in srce v boli počí mu neznosni.

Rada.

Solnce že za goro pada,
krog se vlega mrak hladan;
gori ob zidovju grada
divji boj še ni končan.

„Allah, Allah!“ okrog rova
Turki divje rujové,
„Allah, Allah!“ vedno znova
divje vžiga jim srce.

Kaj zato, če pod nakopi
Turek ljut se zvrne v prah?
Na njegovo mesto stopi
vragov ljučjih pet na mah.

Za ozidjem četa mala
kristijanskih mož stoji;
srca niso jim upála,
toda pešajo moči.

Dneve tri že hlapci zvesti
vragom stavijo se v bran,
mnog že drug več ni na mesti,
padel v boju je srčan.

V gradu na postélji svoji
bled in nem leži grajščak,
naglo v divjem, besnem boji
smrtni je objel ga mrak.

Zraven njega hčerka mlada,
oj sirota zdaj kleči,
stoče v divji boli Rada,
a solzé na lice ni.

Čuj, ob grajskem rovu doli
raste hrup in divji šum.
„Allah, Allah!“ vre okoli
kakor krik peklenških trum.

Rada se bolestno zgane,
iz omame se povzpne,
od očeta k oknu plane,
srepo se na dvor ozre.

Oj, gorje! Črez zide grada
turška se vali zverjad,
zdaj gorje ti, deva mlada,
zdaj gorje ti, sivi grad!

Brž na čelo dá visoko
hči poljub očetu vroč,
luč gorečo prime v roko,
steče od postelje proč.

Temen hodnik za hodnikom,
stopnic dolg preteče broj,
zánjo, nádnjo z divjim krikom
dere v grad Turčinov roj.

V kleti temni in globoki
Rada mlada obstoji,
tu v molitev sklene roki,
Bogu dušo izroči.

V kotu tam kleti prostrane
sod odprt stoji navpik,
k sodu hrabra Rada plane,
srčno vrže luč — v smodnik.

Čuj, zmajé se hrib mogočni,
kakor da je sodnji dan,
s hriba bukne v pokoj nočni
hrup in šum, polom strašan.

Ko z neba spet mesec sine,
glej, na griču ni zidú,
samo grozne razvaline,
so ostale od gradú.

Pokopana pod zidovjem
hrabra Rada spi trdó,
z njo leži pod tem skalovjem
divjih Turkov sto in sto.

Ljubica.

Ležal na mrtvaškem odru
v sobi temnej mlad je mož
sredi belih sveč brlečih,
sredi lepih svežih rož.

Mrtveca od jutra v večer
hodijo ljudje kropit,
vsi so prišli, samo nekdo
ni prišel tja zanj molit.

Vsi so prišli, samo ljube,
ljube k njemu ni bilò,
ljube mlade, ljube lepe,
ki jo ljubil je srčno.

Pa pred kočico dekleta
drobne stikajo glavé,
in skrivnostno šepetajo
v úhc si besede té:

„Vsi so prišli, vsi so prišli
ga kropit in zanj molit,
samo ona, samo ona
ni prišla se poslovit.

Saj sem rekla, saj sem rekla,
da je čisto brez srca,
da za njega nič ne mara,
da za norca ga ima.“

V sobici ženice sive
jagode prebirajo,
gibajoč čeljusti stare
v vrata se ozirajo.

Vsakega motreč pazljivo,
sive glave majejo
med seboj odduška srčneje
bolečini dajejo:

„Glejte, glejte, vsi so prišli,
Cvetkove le ni bilò,
kdo bi mislil, kdo bi mislil,
da brezsrčna je takó.

Kaj se hoče, kaj se hoče,
svet zapustil je Gospod;
brez vesti je, brez srca je,
tak je zdaj ta mladi rod.“

Drugo jutro zgodaj, zgodaj
zvon se tužno je glasil —
kdo nocoj je neki zopet
se zemljé se preselil?

Hitro se izve novica,
bliskoma po vasi gré:
Cvetkova je preminula,
počilo jej je srce.

JOSIP FREUENSFELD-RADINSKI:

Trije vojaki.

Iz vasi na bistrih konjičih,
hitijo vojaki trije,
za carja in za očetnjavo,
hitijo na bojno polje.

In vzdihne prvi in pravi:
„Poslovil sem se teško;
solzila se stara je mati,
jokala je sestra glasno.“

In drugi vzdihne in pravi:
„Poslovil sem teže se jaz;
plakala je žena, — v zibelki
smehljala se deteta obraz.“

In tretji zamolklo deje:
„Ob zori so danes zaran
zagrebli mi ženo z detetom,
zagrebli so beli mi dan.“ —

Hrumi in šumi tam bitka
in bridke sablje zvené;
za carja in za očetnjavo
premnogo izdihne srcé.

V najhujši, v najsilnejši borbi
stoji mi tretji vojak.
Koprni li po časti in slavi?
koprni li po grobu junak?

Po dolu hitita vojaka
na bistrih konjičih domov...
A tretji počiva sladko
tam sredi nebrojnih grobov.

SIMON GREGORČIČ:

Jeftejeva prisega.

Na boj na dívje Amoníte,
sovražnike rodú srdíte,
je Jefte hrabro četo zbral;
na meji, glej, sovražnih tal
klečí glavár na travi rôsni,
da zmago bi mu Večni dál
v usodni vojski, smrtonôsní:
„O čuj me, bojnih trum gospód,
uslíši mojo ti molítev,
otmi, otmi svoj sveti rod!
Ti vôdi ga v zmagalno bitev,
dodeli srečno mu vrnitev, —
in — to prisezam! — prvo stvar,
ki po dobljêni slavni zmagi
me sreča na domačem pragi,
zakoljem tebi v žgalni dar,
usode vojskne gospodár!“
Takó priseza vodja trum,
glavárja čuje hrabra četa,

in srca, vže popreje vneta,
navdihne nevročên pogúm.
Kadâr se v gôri vtrga plaz,
kedó-li mu zastavi gaz?
Ko tenke bilke trdni hrasti
se morajo vkloníti, pasti!
A stókrat huje od plazóv
se Jefte s četo zadrví
na vrste Amonskih sinóv.
Kakó so tam kovála jekla,
kakó je krí v potocih tekla,
na črna tla junaška kri!
Kot za ženjíco žíta snopi
ležé po tleh vojakov tropi,
požela jih je srepa smrt. —
Sovrážnik je pobít in strt,
in zmagovit na tla domača
se Jefte s hrabro četo vrača.
Oj, to ti je ponôsen god
za té, o Jefte, in tvoj rod!
Slaví te Izrael vesél,
ker sveti dom si mu otél:
Do meje ti naproti vreje,
in vrsta venčanih devic
na cesto trosi ti cvetic,
nastilja palmove ti veje!
In pôti, polja in vasí
povsódi mrgolé ljudi:
Visoki, nizki, stari, mládi
zmagálca videli bi radi,

ki trume je sovražne zmel.
 Izmej ljudi na mládo rame
 tu mati malo dete vzame:
 „Glej, on je Izrael otél!“
 In starček od veselja plaka
 gledaje slavnega junaka,
 in sto in sto glasóv grmí:
 „Rešitelj Jefte naj živí!“ —
 Vže sveti se domači krov.
 Zidovje se belí naproti,
 in zdaj v mogočni prelepoti
 pred njim stóji ves dom njegov.
 In, glej, mladenek cveten zbor
 slavilno pesem prepevaje,
 srebrne strune prebiraje,
 privré čez prag na beli dvor;
 pred njimi pa v obleki snežni
 v naróčaj Jefteju hití
 kot na perotih angelj nežni,
 otrók njegov, edina hčí!
 A Jefte, glej, je mrtvobled,
 iz lic je proč življenja sléd —
 ne króži se očetu róka
 v objem prsrčnega otróka.
 Junák, ki groze ne pozná,
 kaj zdaj ko listje trepetá?
 „Oh, nepremišljena prisega!“
 Obupno oča zaječí,
 da grozno se okrog razlega,
 da mraz pretresa vsem kostí.

„Joj, ti nesrečni ôtrok moj,
 še bolj nesrečen: oča tvoj,
 ki kriv brezmejnega je zlega!
 Umreti moraš, hčí, umreti
 v življenja polnem, lepem cveti:
 Prisegel sem, da prva stvar,
 ki po dobljêni slavni zmagi
 me sreča na domačem pragi,
 Bogu bo dana na oltar;
 in tebe, oj otrok predragi,
 nebo izbralo si je v dar.
 Veliko terjaš, o nebo,
 veliko terjaš od očeta!
 Odpusti, dete mi ljubo,
 zgoditi mora se tako:
 prisega grozna je — pa sveta!“
 In izvrši prisego oče,
 in pade dekelce mlado,
 a oče in ves narod joče.“

Rabeljsko jezero.

(Po narodni pripovedki.)

Glej, jézero temno sred gorskih vrhóv,
 glej burne jezêrske valove,
 in čuj med hrumenjem, šumenjem valóv,
 te votlo zvoneče glasóve!

Odkod se to votlo zvonjenje glasí,
ko sapa viharna valove valí?
In kodi ta hiša na prodi
z valovi obdana povsodi?

Kjer jézero danes zelêno leží,
in temne valove prelíva,
vasica tam stala nekdanje je dní,
vasíca in trata in njíva.
In bister potôček, šumljaje na glas,
ovijal to vas je kot srébrni pas,
zalíjal cvetoče je pólje,
da gnalo, rodílo je boljé.

Lepó, oj lepó je to selo biló,
in čedno zares in premôžno,
a ljudstvo, oh ljudstvo je bilo trdó,
brezčutno, hudobno, brezbožno.
Zastonj mu na vrata je vbogi trpín,
zastonj je potrkal otrók bolečin,
hladila, zdravila za bóli,
za tóge ni našel nikoli! —

Za góre vtonilo je sólnce zlató,
in noč se že déla iz mraka;
Po ózki stezíci še stópa nekdo,
počasí k vasíci koraka.
Neznano ženico sam Bog vé odkód
prinêsle stopínje so trudne do tod,

in žêni otrok po otrôčje
privíja se v mehko naróčje.

Ta mati je videti bôrnih ljudi,
a lépa je v cvétu živôta;
nedólžnost iz jasnih jí séva očí,
z obličja dobrota, milôta.
In detece nežno, oj dete mladó,
kakó je to bilo ljubó in lepó,
oj ljubo takó in pa zalo,
kot da bi nebó ga poslalo!

„Priatelji bôžji, daj oče dobrót
še dolgo vam srečno živeti;
o vsmílite naju se vbogih sirót,
ki sáma sva, sáma na sveti!
Temá je že zunaj in véter in mráz,
počíjeva naj se nocój tu pri vas:
Kdor vspréjme pod streho berača,
nebó ga obilno poplača.“

Od praga do praga s solzámi v očéh
za nôčno se vklanja ležišče;
a tukaj pri teh neobčutnih ljudéh
zastonj si usmíljenja išče:

„Nič niste na boljšem, pojdíte drugám,
obojnim ni dosti prostorên ta hrám!“
S tem vsak jo od hiše odpravlja,
in mnogi še psóvke pristavlja.

Že zunaj vasí, že na polji stoji,
na mrazi, v temini, brez hiše —
pretrésa ji sapa ledêna kostí,
in revica k nebu mi vzdíše:
„Oh, ôče na nebu, ti oče sirót,
skrij naju pod svojo mogóčno perot,
ljubezen s svetá je zbežála,
brezčutni ljudje so kot skala.

Jaz morda zaslužim, tožiti ne smem,
da ven me podijo iz stanja;
a dete, kaj ti si storilo, ne vem,
da ljudstvo takó te proganja!
Saj tí si nedolžna, si angeljska stvar,
žalílo ti nisi nikogar nikdár;
in vendar, sirótica, tebe
so tudi pahníli od sêbe.

Kje najdem ti gnezdece, ptiček ti moj,
kje hočem ti mehko postlati?
Pa, srček preljubi, nikar se ne boj,
saj čuva ljubeča te mati!
Žibala v naročji te bódem lepó
in grela te bódem z dihanjem skrbnó,
da mraza obranim le têbe,
a mene naj potle le zebe!“

Besede vzdihljáj zaduší ji globòk,
srcé se ji v žalosti vtaplja,
čez lice se solzni ji vlije potòk,

a ne le za kapljico kaplja.
Solze siromakov pač težke solzé,
gorjé ti neusmiljeno ljudstvo, gorjé!
Solzá, ki sirota jo lije,
do nêba za kazen upije!

Že hoče se vleči na zemljo, pa — glej!
Kaj sveti se ondi v bližavi?
Tam hiša samotna je, mati se k njej
in v upu in strahu napravi.
Kdo ondi prebiva? Li upati smé,
da ondi človeški živíjo ljudjé?
Če hiša še ta jo odžêne,
potem ni več nade nobene.

Potrka. — Siv starček odklene ji hram,
ki luč ga brleča obseva;
otroci na slami počívajo tam,
uboštvo tu vlada in reva.
„Zavetja ne najdem sirota nikjér,
podijo povsodi kot divjo me zvér,
o, dajte, vsaj vi ne pehajte
od svoje pohlevne me bajte!“

„„Le noter, le noter in mati in sín
stopita, počíjta se z nami;
pri hiši ni perníc, ne mehkih blazín,
počívajta z nami na slami!““
K družinici dobri se vležeta zdaj,
nad njimi pa plava nebeški čuváj

in hišo, kjer tujka počíva,
pod svoje peróti zakriva. —

Čuj, zunaj pa dívje razsaja vihár,
od nêba lijó se povodnji,
žár švíga na žár in udar na udár,
približal mar dan se je sodnji?
In zdajci, o groza, drobeči potrés!
Hrumenje, rohnenje do strmih nebés
groznó in strašnó se razlega, —
kaj bode, kaj bode iz tega?!

Potihnil vihar je in dela se dan,
in kočico starček odklepa;
izginila tujka pred zorom je strán, —
a kje je vasíca prelepa?
Ne hiše, ne stolpa, ne cérkvíce ní,
kjer vás je ležala, jezêro leži;
edino le hišica mala
na suhem je produ ostala...

Še danes ta hiša na produ stoji
od strašnega priča večêra;
vse drugo ko v grobu globokem leži
mrtvô pod valovjem jezêra.
Le včasi, ko veter valove valí,
Ječé utopljêni se zvon oglasí...
Solzá, ki sirota jo líla,
od nêba je kazen sprosilá!

Nevesta.

Komú-li kupuješ venček s cvetic,
komú ta prstanek zlati?
Zasé-li, ali za katero družíc,
k njim greš, nje vabiš-li v sváti?

Povésila kodrasto temence je,
nasmehnila se, zarudela,
pospravila svatovsko bremence je,
iz izbe je tržne zletela.

A zunaj viharen zimski je dan,
nov sneg na stari se vsíplje,
pod težo vzdihuje hrib in raván,
in drevje v dobravi škriplje.

A kaj je dekletcu za zimo, za mráz!
Saj nji cvetè mladoletje,
gorkó nje srcé je, žareč obráz,
in v prsih poganja ji cvetje!

Pogumno, veselo hití skoz sneg
iz trga prek ózke dolíne,
iz dôla obrne v strmi se breg,
saj dom ji je onkraj planíne.

Pač strm je hrib in sè snegom zasut,
a deklica čvrsto koraka,
krepčá jo mladóst in nek sladek čút,
in sreča, ki z dragim jo čaka.

Po gôri pleza višej in višej,
in v sneg se ji dolbe stopinja,
a sneg se vsiplje silnej in silnej
in sléd korakov zagrinja.

Le više in više se vspenja v breg,
že sredi je gôre visôke,
le dalje borí se, naj pada sneg,
saj jutri že dan je poróke.

A sneg le silnejši vsiplje oblák,
nasiplje zamete snežene,
kdo padati videl je sneg kdaj tak,
že znati ni steze nobene.

Stopinje globoko se vdírajo ji,
že peša nevestica mlada,
že udje od truda umírajo ji,
počila bi malce si rada.

A kje? Tu hiše, tu strehe ní!
Pa glej tam visečo pečino,
tam deva si skromno zavetje dobí,
sklonívši se v plitvo dolblino.

Tam nótri počíva dekletce mladó,
v naročji okrasje poróčno,
Kakó ji bo jutri to stalo lepó,
ko z dragim se sklene nelóčno!

Primerjati jame si vès ta krás,
na róko si prstan natakne,
ovíje si venček krog góstih las
in v misli se sladke zamakne!

Že v duhu z ljubljencem pred božji oltar
pomíče se z brati in sváti,
pred Bogom že združena sta za vsigdár,
že dnevi ji vstajejo zlati.

Razgrinja bodočnost se ji pred očmi
cvetóča in solnčnoblesteča,
in slika na sliko pred njo se vrstí, —
oj kolika, kolika sreča!

To sanja pol speč in bedech na pol,
a vse bolj jo spanec objemlje,
zdrsáva na lahko z dolbline nizdól
in v snegu mehkem zadremlje...

Jasní se... in zvezde že dvigajo se
in mraz ledeni pritiska, —
kaj baklje po gori vžigajo se,
da gora v svitlobi se bliska?

Prišli so nevestico mlado iskát,
iščó in kličó jo po gori,
svatovi jo iščejo, ženin in brát,
o zlati jo najdejo zori.

Pod steno kamnito nevzdramno spí
z odejo sneženo odeta,
na levi ji prstan poročni blestí,
bel venec ji čelo opleta.

Tri lipe.

Na vrhu zelêne goré
tri lipe ponôsno stojé,
zvečer so še stale na gôri,
kdo vé, če pa bodo ob zôri?

Tesarji trijé še pred dném
napravljajo k lipam se trém,
in vsak teh tesarjev na rame
sekiro nabrúšeno vzame.

Čuj! Glási vže mah se na mah
in lipe se zvrnejo v prah,
mej délom tesár pa tesarja
zaupno takó nagovarja:

Dé prvi, mladenič vesél:
„Te dní bom nevésto si vzél,
za sé in nevésto mi zôrno
zdaj pôsteljo stešem prostôrno.“

Dé drugi: „Prinèsle nocój
so tri rojenice s sebój
mi hčérko v naróčji cvetóčem —
zibélko stesáti jej hôčem.“

A tretji: „Jaz némam žené,
otrók ne, ne ljube zvesté,
ni tréba mi pôstelje pirne,
ni tréba zibélke nemirne.

Umrlo je mêni srcé,
umrle so nade sladké,
umrla ljubezen goréča,
umrla življenja je sréča.

Zdaj rakev bom stesal temnó
in lôžil bom nádeje v njó,
k njim kmalu še mêne deníte,
pa v črno zemljó zakopljíte.“

Dekletce po gôri gredé
pogôvore čuje le-té,
pri delavcih mladih se vstavi,
tesarju pa tretjemu pravi:

„Kaj pravim ti, mladi drvár,
ne teši si rakve nikár;
čemú-li bi hôtel umréti,
ko lice ti v prvem je cvéti?“

O škoda teh lepih očí,
če smrt jih prerano vgasí,
in krasnega škoda živôta,
če grôbna obdá ga temôta!

Oj mladi, oj lepi tesár,
na rakev ne misli nikár!
ko têbi zares bi zvonílo,
še meni okó bi rosílo!“

Izgíne deklè za goró,
tesár se ozíra za njó,
po glaví pa misli rojé mu,
iz misli dekletce ne gre mu.

Sekire tesarske zvené
in trske od debel leté, —
dva prva sta délo končála,
kar mislila, to sta stesála.

Ko teše pa tretji tesár,
priméri se čudna mu stvar:
Glej, rakev se šíri in šíri,
in nôge jej vzrástejo štíri.

To rakev mrtvaška pač ní,
to pôstelja pírna se zdí, ...
ko dvájseti dan je napóčil,
tesár se je — tretji poróčil.

Ob letu spet pojde v goró,
a tesal — zibelko tam bo,
o rakvah mu sódba je taka:
Za rakev naj lipa še čaka!

ANTON AŠKERC:

Brodnik.

Med skalami Sava šumi,
valove mogočne valí,
v naróčaj jih Dunavu tira.
Čoln ziblje ob bregu se tam,
a ribič mi v njem sedí sam,
na veslo se truden opira — — —

„Hoj, stavec, kar veslo zdaj v dlan
pa hitro na drugo tam stran
črez šumno prepelji nas Savo!
Čuj! Turško rumeno zlató
plačilo bogato ti bó — — —
Če nočeš — ti vzamemo glavo!

„Molčita že polje in log,
tam ónkraj slavonski ostrog
v neskrbnem že spanju počiva.
Zaviti v plašč temne noči
ogledat poslani smo mi,
kod zdaj naš sovražnik se skriva...“

„Ne maram za vaše zlató!
Čemú mi pač ribiču bo?
Zastonj vas črez reko prepeljem!
Res, sivo že glavo imam,
a vam je nocoj še ne dam!
Rad vašim ustrezam poveljem!““

Že čolnič od brega leti
in nese oglednike tri — — —
Veslaja pa ribič ozira
srepó se v vrtenje vodâ,
ki rado se s čolni igrá
in slastno na dno jih požira — — —

„Pač, hrabro srcé ti imaš,
izvrsten prevoznik si naš;
ni takega blizu okoli!
A nas tam pohvali glavár,
prekrasen pač čaka nas dar,
krasnejši nas ní še nikoli!“

„Na mestu!““ — dé ribič krepkó —
a veslo zažene v vodò — — —
„Tù vaše in moje plačilo!““
„Bes, djaur!“ še krik iz valóv,
iz mokrih je Save grobóv —
potem pa vse tiho je bilo — — —

Svatba v Logéh.

Za mizoj sedijo svatje
in godci sedé za pečjó...
Hej, kaka vesela gostija
v Logeh pri županu je to!

Nocoj pri županu za mizoj
nevesti srcé se topi;
ne upa se v ženina zreti,
stidljivo poveša oči.

In, glej, starejšini na desni
celó gospod župnik so tam;
saj v Kani počastil bil svatbo
nekdaj še zveličar je sam!

Sorodniki, bližnji in daljnji,
prispeli so sreče želet,
nevesti in ženinu sreče
za tá in za óni svet.

In kateri utegnili niso
častitat priti samí,
darove pošiljajo svoje —
oj, dražestnih, lepih reči!

Umétalno vezanih kitic
in vencev že poln je vsak kot;
kolačev s trakovi ovitih
nemara, da bode jih stot.

Ne bo li že konec darovom
od vsekod za svatbo nocoj? —
Še vaški je mlinar prinesel
za ženina darek s seboj!

To stari je mlinar Mohorko!
Saj znan vam je malin njegov
v dolini ob bistrem potoku,
v zatišju vrb, jelšjih vrhov.

V dolini ob šumnem potoku
kolesa se vedno vrté;
a mleti pomaga Mohorku
rejenka, prelepo deklè.

„Kaj, sosed, pa tí si prinesel?“
Sred izbe z darilom stoji,
v naróčaju jerbašček nežen
pred svati nerodno drží.

Na desnem in levem ušesu
gluh mlinar je stari močnó;
na ves glas poklanja svoj darek,
na ves glas zavpije takó:

„I, tó-le je dala, naj nesem!
Dar vzprejme pa ženin naj sam,
in vpričo neveste in svatov
naj jerbašček njemu oddam!

„In kak je lepó ga zavila —
o, Júlika naša to zna! —
Predavši ga meni je rekla,
naj prí-vas ostane dar tá!

„Njiv, travnikov, hosto, vinograd
in hišico belo dobiš...
Lehkó se nevestice svoje,
moj sosed, nocoj veseliš!

„Bogati pač vi ste, bogati,
a mi smo beraški ljudjé...“
Pred ženina dar svoj postavi,
obrne se mlinar in gre.

Pogledajo v jerbašček svatje —
živ angel kot dar v njem leži!
Podoben je ženinu jako,
zato se tako mu smeji!

Še godci smejó za pečjó se,
smejijo se gosli in bas — —
nevesti kraj ženina lepi
od stida rdí se obraz.

Vinska bajka.

Na Sladkem vrhu po trgatvi v hramu
sodi trijé mi stojijo;
v junakih starih, hrastovih, kovanih
čudni duhovi tam spijo.

Polnoč. Zadremal baš je gornik trudni.
Čuj, iz kletí kaj šumí mu?
Šušti, šepeče, siče v sodu prvem —
vinski pa duh govóri mu:

„Leží, leží tam polje mi v tujini,
cesta po polju gre bela:
ob cesti krčma mi stoji samotna,
krčma ‚Pri lipi‘ vesela.

„Tovorniki pa pridejo bogati.
Ko so ti zlatov našteli,
konjičev iskrih par odpelje mene
z vozom po cesti tja beli.

„Posedalo tam potnikov za mize,
mladih ljudi in pa starcev;
oživljali si ude bodo trudne
z mano iz polnih kozarcev...“

Pol spe, napol bedé poslušá gornik.
Sladko v uho to šumí mu!
Šušti, šepeče, siče v sodu drugem —
duh pa tako govóri mu:

„Menihi pridejo iz mesta póme,
v klet me zapró tam globoko;
o zarji vsaki sakristan bo sivi
v cerkev me nosil visoko.“

„Menihi bodo stali pri oltarjih,
svete mi čitali maše,
kot kri spasiljevo pil bo vsaki
vsak dan iz zlate me čaše!...“

Poslušá stárec proročanstvo tajno,
divno v uho to šumí mu!
Šustí, šepeče, síče v sodu tretjem —
glas pa navdušen golči mu:

„Domá ostanem rajši jaz! Odití
toži se meni po svéti!
Kjer sesal sem mladosti moč iz zemlje,
tu čem sedaj dozoreti!

„Pa pride dan in oživi ta hram moj,
slavnost vesela bo krasna;
iz grl pak orila bo tákrat moških
pesem v dolino se glasna:

„„Bog žívi v čašah naših sok ta zlati,
vsa ž njim slovenska nam vina!
Bog žívi, ki rodí jih, zemljo sveto —
živela vsa domovina!““

Na sedmini.

Ne sama ti, ne sama ti —
vsa vas se v solzah dnes topi!

Predvčerajšnjim še čil in čvrst,
sedaj ga krije črna prst!

Tvoj mož je bil sicer že star,
že star, a dober gospodar.

Bil že je kratkoviden, res,
in gluhih malko že ušes:

No zdrav in jak še korenjak,
krepák tako ni stárec vsak.

Oj, dober mož, predober mož!
Še dolgo pomnila ga boš!

Sam pravil nam je čestokrat,
kako ima te srčno rad.

„Mladí se vek življenja moj,
odkar poročil sem se ž njoj.

„Cvetoča ona, vel že jaz,
pri meni pač ni kratek čas...“

„In vendar, vendar ljubi me
in zvesto hrani mi srcé!

„Zvestobo nje poznate vsi —
noben je fant ne preslepí...“

In zdaj je v grobu dobri mož,
še dolgo pomnila ga boš!

Luč večno Bog mu skoraj daj,
in večni mir in sveti raj!

Lehkó bi živel še kaj let,
dal marsikak nam dober svèt.

Kak naglo ga je vzela smrt,
odnesla ga na tihi vrt!

Bogvé, bogvé, kako je to?
Kdo sóditi si upa, kdo? —

On star, a mlada, živa tí —
tako pač večkrat se zgodí!

Oh, dobra duša, poštenjak,
spoštóval ga iz nas je vsak.

Izpijmo čaše polne zdaj,
v spomin njegov vsak pije naj!

Kozarec vsak naj bode suh,
da mir njegov imel bo duh!

Da kdaj ne pride plašit te,
nocoj še morda strašit te!

Le vdova še izpila ní...
Kaj ti obraz tako bledí?

„Ne vidite pri vratih ga?
Kaj neki v roki tam ima?“

„„Ne vidimo ničesar mi,
pač varajo te le oči.““

„Kako je bled, kako je bled!
Moj mož?... Kaj vrača se na svet!

„Kaj neki sveti se mu to?
Ah — kupo mi drži z rokô!

„In v kupi moten je napoj,
pijača kalna, sóprog moj!“

„„Ne vidimo ničesar mi,
pač varajo te le oči.““

„In zdaj iz čaše piti čè,
že nese k ustom jo, gorjé!

„Ne pij, ne pij tegà, ne pij!
V kot s kupoj, da se razdrobí!“

„Gorjé! — Izpil je vse do dna...
Kako telo mu trepetá!

„Gorjé, gorjé! Ti pil si smrt,
čuj, v grlo si izlil si smrt!

„Saj nisem natočila jaz,
nalil ti on je tisti čas.

„Ko tebe ni biló domá,
bilà sva ž njim samá, samá.

„Rokó ovil okrog vratú,
v uho šepêtal mi medû.

„Prišel je bil sosedov sin,
prinesel čudnih tekočin.

„Srce je meni preslepil,
a tebi v kupo smrti vlil!...

„Ne vidite li tam-le ga?
Kako telo mu drgetá!

„Kako si bled, kako si bled!
Moj mož! — Kaj vračas se na svet?“

Mejnik.

Sejm bil je živ. Prodal i on je Lahom
tam par volóv.
Zakasnil se je. V pozni, temni noči
sam gre domov.

„Hm, pravijo, da ni baš varno iti
tod obsorej!
Popotnike da včasih rado straši
ob cesti tej.

„Pa bil je Martin svoje dni vojak vam,
na straži stal,
po noči čul tam uro bíti vsako —
pa bi se bal?!

„Še pri Custozzi bal se nisem smrti,
zrl ji v oči —
pa tukaj mar ko dete bi trepêtal,
če list šušítí?!...“

Dospè do svoje hoste... Čuj, iz teme:

„„Joj! kam bi dél?““ —

„Kaj? — Kdo si božji? — Kam naj deneš,
vprašáš? —

I, kjer si vzel!“

„„Vzel sem med svojoj bil in tvojoj lastjo
mejnik le-tá,
presádil ga skrivaj na last sem tvojo
za sežnja dva!

„Oh, in sedaj, odkar moj duh odplaval
na óni svet,
nazaj ga nosim, kamen tá prokleti,
pač sto že let!

„Oh, to teži!“ ... Zabliska se: Po cesti
pred njim sopeč
pripognjen stopa sosed Vid, na rami
mejnik noseč!...

Pa bil je Martin svoje dni vojak vam,
in ni se bal — — —
Kako nocoj domov je prišel s sejma,
pa le ni znal!

A čudno prinesó mu vsi novico,
ko sine svit:
„Sinoč umrl je nagle smrti sosed,
mejaš naš — Vid!“

Iškarjot.

Sam — čisto sam! Tu nihče me ne vidi.
Zakrivaj, gaj, me ti!...
To bil je pot, to bil je pot iz mesta,
izmed ljudi!

Gledaje k tlom po ulicah sem bežal
vun mimo znanih hiš
naprój, naprój — ko da bi bil podil me
nevihte piš...

„O, Juda! kjé so srebrniki?“ vpije
poulična dečád —
„Vse vrgel v tempelj! Pústite me, pojte
si jih iskàt!“

Trgovec Levi sreča me na trgu,
pomane si roké:
„Častitam ti na včerajšnji kupčiji,
apóstol, hé!“

In Ahasver, čevljár predmestni stari
pred hišoj mi sedí:
„Kaj skrivaš v plašč se in bežiš? Poznam te:
brat Juda ti!

„Mesija tvoj nesóč tod križ pred uroj
počiti htel je tu.
Odgнал sem ga. A ti hitiš gotovo
pomagat mu!...“

Naprój, naprój — no kam? Sedaj sem tukaj.
Ne, ne! Umrl ne bo!
On križan? Ne! Pomilosté ga morda...
Čuj, kaj je to?

Skoz gaj mi ljudstva hrum in šum odmeva!
Na Golgati sem mar?
Čuj, kladiv jek zabijajočih žreblje...
za vdarom vdar!...

In hrumu bližje tihotapi Juda —
prizor mu je odkrit!
Glej, križ stoji že tam, a On na križu
razpét, pribit!

In Juda zre v teló nagó, krvavo...
A On tam še živí?
Da! Ni li zdaj naravnost vãnj velike
uprl očí?...

Pod križ tja plani! Ne! Zamán, prepozno!
Tu cedra močnih véj...
In zadržnivi vrv okrog vratú si —
visí na njej.

Na vetru guga mrtvo mu se truplo,
glej, s kuštravoj glavój!
Srcá utihnil vtíp, na vek utihnil
vestí je boj...

Stemní se! Grom, potres! — Mrličí živí
zdaj vstajajo iz jam!
Za hip i sám obéšenec v življenje
vzbudí se tam.

On vidi, sliši... Obletava črn ga
roj netopirjev, sóv;
srebrá maší mu polno možnjo v usta
trop zlih duhóv.

Blisk piše v črkah mu orjaških sôdbo
za tá, za óni svet...
Vihár mu tuli: „Umri, Juda, dvakrat!
Proklét, proklét!“

Ponôčna pótnica.

Po nebu ščip plava,
šumi, šumi Drava...
„Prepelji, brodník, me takój!
Oh, meni mudí se;
in preden zdaní se,
mi daleč je priti nocoj.“

Po nebu ščip plava,
šumi, šumi Drava...
Črez reko čoln črni letí.
A pótnica pozna,
velika in grôzna
z brodníkom v njem tiho sedí.

„Teló ko kost suho
zavijaš v rjuho,
mrtvaški iz ust diše ti puh!
Pod čelom prikrita
dvâ oglja goríta...
Živ človek si, ali si duh?“

„„Kaj znoj si otiraš?
Kaj v me se oziraš?
Napréj, napréj tiraj svoj čoln!...““
In žena vzravna se,
glej, več a se, rase —
ves čoln že je skoro je poln.

Po nebu ščip plava,
šumi, šumi Drava...
Pri bregu! Čoln butne na kraj...
„Kdo tujka si grôzna?
O, potnica pôzna,
brodnino odštéj mi sedaj! — “

„„Za manoj smrt bleđa,
puščoba in beda,
strah, stok in drgét pred menój!
Kdo tvoja sem drúga?
Imé mi je — kuga!
Nocój grem na desni breg tvoj!

„„V vsak dom se odpravim,
ljudí vse podavim...
A tebi naj milost storim!
Ne boš čul vpijočih
in gledal ne mročih —
zdaj prvega tebe umorim!““

„Stara pravda“.

V.

Tlaka.

(15. maja 1515.)

„Ein jeder wolt sich rächen.“

(l. p.)

Stoji tam Mehovski grad, oj, stoji;
na oknu pa Baltažar Mindorf sloni,
baš vstal je iz pernice mehke.

„Hm, solnce visoko na nebu je že,
po polju še prazno in tiho je vse,
lenuhov mi ni še na delo!“

„Oznanil je včeraj pri cerkvi birič:
„„Tá teden na tlako v grad, sicer vam bič
po hrbtih zapoje upornih!““ —

„No čakajte, lep bomo plesali ples!
Pokažem vam, kujavci, bogme, še dnés,
kdo kmet, kdo gospod je Mehovski!“

„Kaj? — Res? — Glej, glej, tam že gredó!
Pozabili niso! Četudi poznó,
prihajajo vendar na tlako!“

„A toliko!... Préveč bo dnes teh ljudi!...
Hè, vstánite, deca, ti žena, vsi, vsi!
Tlačanov brž gledat pokornih!“ —

V zvoniku tam bijejo plat zvoná,
po cesti iz hoste roj kmetov vihrá,
vihrá proti gradu naravnost.

Orodja za tlako vsak nese s seboj:
Tá s cepcem, tá s kijem, tam óni s kosój,
tá z vilami je oborožen.

Na grajskih tam vratih, čuj: buh, buh, buh!
„Hoj, ôdpri, Mehôvčan, ki ješ naš kruh!
Na tlako smo ravnokar prišli!“

Junaških par pleč se ob duri uprè —
s stežajev na mah ko samé zagrmé:
„Tu smo, no, tu smo! — Dobro jutro!

„Ej, rožnih si vencev gotovo devet
na tešče že zmolil, ker mož si ti svet —
to hrbti že čutijo naši!

„In v cerkvi — kak včera si tam vzdihoval!
Da tepeš premalo nas, si se kesál
tam v klopi klečeč pri oltarju?

„Na tlako mi tvojo smo prišli danès!
Na delo lenuhi! Na delo grad ves!
Ne jé naj, kdor delati noče!“

„Na delo!“ — iz grl sto po gradu grmí —
„da zveste, kje hlebec vaš beli zori:
Na jáblani ali na hrastu!

„A tlaka v baršunu in svili — ha, ha! —
Ne! Tlaka le v kmečki obleki veljá!
Hajd ménjajmo, Mindorf, za danes!“

In Baltažar s sinom, s hčerami, z ženój,
obleči koj ráševnat mora jim kroj...
„Sedaj pa le delat — tlačáni!“

Za plugom gre Mindorf po brazdi molčé.
Sin goni mu vóli; gospá in hčeré
z motikami tolčejo grude.

„Oh, delati — kaka sramota! O Bog!
Oh, škoda teh belih, teh nežnih je rok!...“
A kmetje v baršunu in svili?

Tam v senci kraj njive sod vina leží...
Dolenjca pijó vsi iz grajske kleti,
pijó in pójo mi veselo.

VI.

Boj pri Brežicah.

(Septembra 1515.)

„Le vkup, le vkup, le vkup...
Erhangen und auch gespisst.“
(l. p.)

„Kdo trka tam zunaj — o polunoči?“
„„Odprite! Kum Zorko pred vrati stoji.““
„Odkod si?“ — „„Iz Brežic — iz boja!““
„Odprta ti koča je moja!“

„Iz Brežic! Divjá li še pravde vihár?“
„„Ne! Danes potihnil je že za vsekdar!
Mir sklenil je Ditrihštajn Žiga —
nađ njim nikjer vojvode ni ga!“

„„To boj je bil strašen, bil vražji je boj!
Kij s sulicoj, z mečem bat, sablja s kosój...
Nocoj je vse tiho tam doli...
zdaj ukaj vsak grad naokoli!“

„„O, miren sedaj je vsak puntar-tlačán —
Mir rajski opevata krokar in vran...
Kako smo se bili v dolini,
to jaz ti naznanjam edini!“

„„Tristo jih po bitvi ostalih še roj
v vrt mestni nažene ti Ditrihštajn, voj;“

nasmeje se Ziga in deje:
„Pokaj pak so prazne te veje?!”

„„Pet kmetov, tovariši dragi, lehkó
kot sadje nosilo bi vsako drevó!
Ko nalašč, prekrasna vešala...
pa naj se poskusi tá — šala! —““

X.

Kronanje v Zagrebu.

(1573)

„So khainer west umb das endt!“
(l. p.)

Zvonovi zagrebški pojó,
pojó, da še nikdar tako.

„Le vkup, le vkup, gospod, tlačán!
Oznanjamo slovesen dan!“

„Široko ôri se naš glas
v poslednjo tja slovensko vas!“

„V poslednjo tja hrvaško vas
naj slišijo seljaki nas!“

„Razlegaj se do daljnjih dalj:
Matija Gubec naš je kralj!

Ropoče boben gorindol
po ulicah, ko še nikol:

„Le vkup, le vkup, oj Zagreb ves!
Seljakov kralj se krona dnes!

„Kjer cerkev Markova stoji,
tja gledat kronanje zdaj vsi!“

Kjer Marka svetega je hram,
pred njim železen prêstol tam!

Pred stolom Gubec, kmet stoji...
O srečen, slaven kralj si ti!

Glej, kronanje iz oken vseh,
z balkonov gledajo in streh.

Ponosno Gubec jim stoji,
Molčé on govori z očmi!

Poglejte smeli mu klobuk!
Ní li posavski to hajduk?

Zimzelen si za trak je del,
pero kokotovo pripel...

In Gubcu, glej, možjé trijé
priklonijo se do zemljé;

priklonijo se do zemljé,
v škrlat odeti vsi trijé.

Priklanja prvi se, velí:
„Naš kralj Matija naj živi!

„Bog spolnil ti je željo, knez!
Ves narod v tebi združil dnes!

„Tu v Zagrebu, preslavni voj,
htel prêstol si imeti svoj.

„Tu prêstol! Glej ga pred sebó:
nad ognjem žolt je ko zlató!

„Nanj sede veličanstvo naj!
Udano prosimo sedaj!...

„Bojiš se trona?! — Ti ječiš?...
O vreden, da na njem sediš!“

Priklanja drugi se, velí:
„Naš kralj Matija naj živi!

„Brez krone kralja nočemo —
mi kronati te hočemo!

„Na tronu svetlem že sediš,
a zdaj še krono to dobiš!

„O reči jo, prejasni knez,
iz mojih rok sprejeti dnes!

„Žari se kot zlato ti vsa —
saj v živem ognju je bila...

„Trepečeš?! Dosti si krepak,
za krono rojen si junak!“

Priklanja tretji se, velí:
„Naš kralj Matija naj živi!

„O kak te diči krone kras!
Kraljév pod njoj je tvoj obraz!

„O kralj slovenski, kmetov voj,
na stolu zlatem pred menoj,

„od mene sprejmi pa v rokó
ognjeno-svetlo žezlo tó!

„Krepko ga drži!... Ž njim vojuj,
podložnikom zapoveduj!“ —

In vsi zvonovi zapojo
in bobnarji zabobnajo:

„Matija Gubec — živel kralj!
razlegaj se do daljnjih dalj!“

Na tronu Gubec kralj sedi,
z mrtvaškim glasom govori:

„Kot kralj dnes prvič gledam vas —
vi zadnjič slišite moj glas!...

„Ves narod kronan si z menó,
s kraljèvoj venčan zdaj častjó...

„O naš veliki petek sam!...
Kdaj vzkresne stara pravda nam?...

„Za njó duh moj vas spremljaj v bran!
In — pómnite današnji dan!“

Čaša nesmrtnosti.

„Kadar ob smrtni uri duša
stopi človeku do grla...
Kdo mu ponudi čarovne pijače,
da bi ga otel?...“

Koran, sura 75.

Turban pisan diči ruso glavo,
damaščanka mu visi ob boku.
Knjiga sveta je pred njim odprta, —
koran čita mladi Abduraman,
koran čita, suro baš ob smrti,
in o smrti in življenju večnem.
Svetel dan mu sije skozi okno,
krasno jutro v izbo se smehljá mu,
krasno jutro, dete vesne mlade,
ali v duši jasno ni kalifu.
Težke misli misli Abduraman!...
„Smrt! Že zopet duha obletavaš,
vešča črna, misel nevesela?
Smrt! Umreti! — Moram li umreti?...
Allah, v srcu užgal si čut ljubezni,
glavi vdihnil si duha modrosti,
meč oblasti dal si roki moji!
Glej, kako naj ločim od ljudi se!
Veže nanje me ljubezni spona!
Glej, kako naj misliti prestanem?
V duhu nosim svet in — tebe Allah!
Glej, kako naj z mečem se razstanem!

Najzvestejši mi je on tovariš...“
V težkih mislih je kalif kordóvski!
V težkih mislih tri pozove k sebi:

Zove k sebi Hákima, zdravnika,
zove k sebi Sófra, čarovnika,
zove k sebi derviša Rašída.

Stopi predenj prvi, Hakim, lečnik.

„Ni li leka zoper smrt na sveti?
Duh čemu nam? In čemu so vede? —
Mora biti — večno čem živeti!“

„„Jasni emir, solnce zemlje španske!
Srečen sem, da smem pred tabo stati!
Moč veliko ima znanost naša,
ali vsakdo večnosti ni — vreden!...
Ti nastrezi si v kristalni čaši
rose v polju, preden solnce vzide,
stopi v rosi biserov mi morskih,
pij pijačo mojo juter sedem...
Večno živel bodeš, emir jasni!““

Jedva svita dan se nad Kordóvoj,
s čašoj v roki spe kalif iz mesta.
V polje ide, preden solnce vzide,
roso streže v čašo si kristalno.
S polnoj čašoj v grad se svoj povrne,
vrže vanjo biserov peščico;

čaka, čaka na čarovno pitje,
ali biser ne stopi se v rosi!

In že stopi predenj Sofer slavni.

„Svetli emir, muslimanov dika!
Neumrlost dati će ti Sofer.
Mnogo more veda res zdravniška —
vse premore veda čarovniška,
alkimija, sveta veda naša! —
Glej je čaše, ki nesmrtnost daje!
Pij zdravilo njeno čudodelno,
pij zlato, v tej čaši raztopljeno —
pij iz kupe moje si nesmrtnost!“

„„Sam poskusi jo poprej, pijačo!
Nagni krepko, Sofer moj učeni!““

„Svetli emir, čaša tá ni zame —
Ti edini...“

„„Sam pokusi prvi!
Naj pijače vidim prej učinek!““

Dvigne Sofer kupo svojo k ustnom,
a kalif nad sofrom damaščanko.
„„Glejmo, je li pitje tvoje pravo““ —
Abduraman mu odrobi glavo.

Stopi predenj stari Ali Rašid:
„Najmodrejši si Kordóvi, serec?“

Čuj, povej mi in skrivnost razjasni:
Ni li leka zoper smrt na sveti?
Mora biti — večno čem živeti!“

Dvigne roko stari Ali Rašid,
derviš stari v halji siromaški,
siva brada mu do pasa pada —
dvigne desno pa kalifu reče:
„Leka iščeš, mladi Abduraman,
leka rad bi, ki nesmrtnost daje,
pil zdravilo, ki ti večnost daje?
Iskal leka takega pri vračih,
iskal že si ga pri čarodejih —
prevarili pa so vsi te kruto...
Sam imaš jo čašo čarodejno,
sam naredi pitje si nesmrtno!
Čaša tvoja je — življenje tvoje!
Sam napolni z večnosti jo lekom!
Čaša tvoja je življenje tvoje.
Vlivaj vanje vsak dan dela dobra,
dela slavna za rojake svoje,
za rojake in za domovino!
Zlega čina pa ni ena kaplja
v čašo nikdar ti ne kani toto!
Prej ne nehaj vlivati v posodo,
dokler polna ti ne bo do roba,
dokler polna čisto ni do — groba!...
Truplo tvoje pač strohni v gomili,
ali čaša tvojih del ostane!
Narod tvoj bo pil iz čaše tvoje,

s pitjem njenim bode se napajal —
v delih svojih živel sam boš večno!...“

Knjiga sveta je pred njim odprta,
a ne čita mi Kalif korána,
zre za starcem, ki čez prag odhaja,
zre za njim, sam sebi si šepeče:
„Ta utegne biti čaša prava,
čaša tvoja, modri Ali Rašid!“

FRAN GESTRIN:

Naročilo.

Za rana se bode spet grom topov
razlegal tam preko ravní;
v ljut boj zvihrali bodemo vnov
in zemljo pojila bo kri.

Mordà tudi mene porazi vihar.
Mordà! — A kaj pač to dé?
Saj mnogo borilcev ima še naš car,
ki hrabro jim bije srcé.

Tovariš! Če jutri se res to zgodi,
da v boju objame me smrt,
očesa naj solza ti ne kali,
ne kloni ti duh potr!

Izpolni mi eno, poslednjo željó,
ko vrneš v domačo se vas,
ko plavalo bo ti v radosti okó,
v radosti žaril se obraz,

Oh, spomni tedaj se današnjega dne
in h koči pojdi za vasjoj
ter v senci lipe košate, staré
pred kočó trenutek postoj!

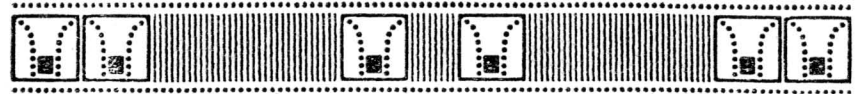
Na klopi tam stara mi majka sedi,
obraz ji mračan je, solzan,
skrbljivo upira steklene oči
po meni na severno stran.

In ko te ugleda, poprašá plašný,
kje jaz, njen sin, sem ostal,
tedaj pa prikrij ji novico strašno,
da v bitki krvavi sem pal!

Da hrabro na tvoji se strani boril,
da skoro se vrnem, ji déj!
Čemu bi pač stara ji leta grenil?
Zavriskaj in pojdi naprej!

In čula tvoj krik bo sosedova hči,
urnó prihiti ti na prag;
naj se ti ne smilijo njene oči,
ne smili obraz njen sladak!

Povej ji, da v krilu sovražne zemlje
počivam poražen in strt.
Zaman so ji bile prisege zvesté,
oh, morda omeči jo smrt!

DRAGOTIN KETTE:

Podgorska svetnica.

Ko približa se mrak, zapusti beli dvor
in gre k Matere božje kapelici gor
gozdarjeva hčerka Marica.
Pred kamenim deva oltarjem kleči ...
Raz obokani strop pa svetilka visi,
vsa v rožah je lurška Devica.

Pa podgorska že mamka zanetila je,
aj večernica zvezda zasvetila je,
aj že veterc zavel od zapada.
Ko še rožica moli, devojka tam,
pridrevé, pridrevé Mariji pred hram
lovski psi kakor blisk iznenada.

Kako je njen pógled boječ in plah!
Njene grudi prebele pa zožil je strah,
in kako pač dekle trepetá mi!
Glej tu se prikaže iz temnih vej,
jo pogleda začuden in stopi naprej
mlad lovec, da, s puško na rami!

„Nič psov se, prelepa devojka, ne boj,
in dovoliš, da grem tja do ceste s teboj,
do cesarske, do belega doma?
Gotovo si lepa gozdarjeva hči,
o kateri vse ljudstvo okrog govori,
da večer vsak h kapelici roma?“

Ni vedela ona, ni kaj, ni kako,
in molče mu podala je belo rokó
in besedo poslušala sladko.
A ko se na cesti tam ločil je,
oj to se lepo priporočil je
in obljubil ji priti čez kratko.

„Lepa hčerka mojã, prej vesela tako,
zakaj si, zakaj si začela tako
povešati lice otožno?
In zakaj tak zamišljena, hčerka, sediš?
Si li bolna? Morebiti si česa želiš,
ali morda tak moliš pobožno?“

„Saj nisem ne bolna, prav nič se ne boj,
in tudi molila še nisem nocoj!“ —
očetu je hčerka dejala —
„in tudi ničesar srce ne želi.“
Ah, to si lagala, gozdarjeva hči,
ko to si očetu dejala!

„No, če bleda bi nunica rada bilã
in k častitim Klarisinjam rada bi šla,
ne bo se ti nikdar branilo.“

Tako je gozdar lepi hčerki dejal,
a nikdar ni vedel, a nikdar ni znal,
kaj srce je mladenki težilo ...

In prešel je dan in pretekla je noč,
minil eden teden, o dva sta že proč,
pa na cesti — poglej — na cesarski
pred kočijo konjiča, hej, vrana mi dva
ko ptiča brza nad poljanami dva
letita proti hiši gozdarski.

„Bog vas živi, gozdar, Bog ohrani vaš krov!
A jaz sem pripeljal se danes na lov
na srnico s puškico tenko.“
„Predlanskim tu zvrnil se zadnji je par ...“
„O saj meni ni take srnice mar,
vašo hčerko mi dajte za ženko!“

„Mojo hčerko bi radi za svojo ženó?
Prav lepo! Jaz nimam prav nič zoper to,
ali ona je živa svetnica!
In prej ko ne pojde v kak tih samostan,
in prej ko ne boste prosili zaman,
no, vendar mogoče ... Marica!

Poslušaj me, ljubljena hčerka moja:
da bila bi ženka mu, lepa gospa,
ta lepi mladenič te snubi!
Iz srca bi rad bil zakonski tvoj mož,
a kaj, ko ga menda hotela ne boš ...“
„A kaj da ne, očka moj ljubi? ...“

In pohitel je lovec k nevesti vesel
in za belo ročico je ljubo prijel
in poljubil na lica razvneta.
Zasmejal se starec in tlesnil ob dlan:
„Ho, hčerka, od kdaj pa je to — samostan?
No, to ste, no to ste dekleta!“

Skozi gozd je šel...

Skozi gozd je šel,
skozi temen gozd —
v srcu žalost in bridkost.
Vprašal je drevo
zelenečih vej:
„Imaš-li drugov, povej!“
Reklo je drevo:
„Imam, imam jih,
kot je listov zelenih.
Če se veselim,
veselijo se,
z mano žalostijo se!“
In dejal je: „Glej,
jaz pa sam s seboj...
Bodi ti prijatelj moj!“
Zašumelo je
in se znižalo
in se mu približalo...
Vzelo k sebi ga
in nič več ni sam...
Zdaj visi na veji tam.

JOS. MURN-ALEKSANDROV:

Balada o kvatrni noči.

Hej, sam šel od dédine Žušem domov,
umrl tam v Potocih stric bogat njegov,
a med potjo zajela ga noč.

Hej, kvatrna bila to zlobna je noč,
noč, v kateri godé se tak čudne reči,
da, kdor čuje jih, vsak se zgrozi.

Vsak kamen ob uri, vsak list oživi,
v vseh podobah vrag vganja zlo vse te noči,
ki do jutra mu Bog jih pusti.

Prekriža kristjan se in leže nocoj,
izmoli seljak še za rajnkih pokoj,
gospod prosi za blagor svoj.

Tja pod Kovsko po cesti pa Žušem prišel,
mošnjo težko, no, glave ni lažje imel —
vrag sam mu nocoj jo je zmel!

Še hodi naprej z negotovo nogó,
čuj, šum, kot bi peljal kdo s parom senó,
a že vse — ko bi nič ne biló!

„Kdo dobrih kristjanov se tu še mudi?
Vrag ali gospod! Čuj, pridi sèm, pij!“
A že črez in črez Žušma ko blisk spreleti...

Še v tek se spusti, Bogu dušo zroči,
okrog njega vse vrišč, nočni gozd završi,
Žušem komaj da križ še stori.

„Divja plâv!...“ A že dalje prek smleških
dobrav,
pred cerkev, vasí, zapuščenih močav
še vso noč se drevi ves naplav...

Ves iz uma je Žušem od groze strašné,
pogubljene pa duše še vedno ječé
tam v daljavi do belega dne.

Vrnitev.

Grom, bliski temò preletavajo
in dež lije na zemljó;
v kmečki hiši še zdaj ne spavajo
trije bratje nocoj.

Trije bratje in oče sedijo,
za mizo sedijo nocoj,
za mizo pred lurško Marijo
in najstarejšega sodijo.

„Nisi več otrok in sin ne moj,
pusti nas, pojdi in Bog s teboj,
v hiši za tè več prostora ni,
oče je, ki ti tako govori.“

„Pusti nas, pojdi in Bog s teboj,“
ponovijo sinovi še, bratje takoj.

„Hodil po svetu dozdej si okrog,
pusti nas, pojdi, odpusti ti Bog,
človek zgubljen si, ko smrt si plašan,“
starši brat dé mu, ko noč ves teman.

„Človek zgubljen si, ko smrt si plašan,“
ponovijo še drugi, podijo ga stran.

„Dom si zapravit, denarje nam,
priti nazaj spet bilò te ni sram;“
pusti nas, pojdi, da se Bog ne zjezi,“
srednji že dé mu ko grom iz noči.

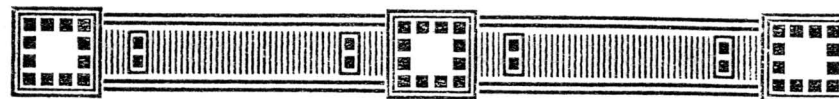
„Pusti nas, pojdi, da se Bog ne zjezi“ —
Stopi mlajši tu prednje, tako govori:

„Čujte me, bratje in oče, vi,
on je naš, z nami naj spet živi!
Kar je vzel, dal bo spet Bog...“
in molk je zavladal sred sprtih otrok.

„Kar je vzel, dal bo spet Bog...“
in molk je še vladal ko v grobu okrog.

* *

Trije bratje in oče sedijo,
za mizo sedijo in plakajo,
bela krsta in sveče bleščijo...
za najstarejšim plakajo.

IVAN CANKAR:

Sultanove sandale.

Vsi vezirji in vsi paše,
vse klečalo je pred njim:
„Slava ti, nebeško solnce,
slava, sultan Ibrahim!

Nihče, kar jih je sedelo
na prestolu kdaj popred,
do kolena ti ne seže,
niti prerok Mohamed.

Ah, kadar te vzame Allah
k sebi v sveti sedmi raj,
kaj bo z nami, kaj bo z nami,
s hlapci tvojimi tedaj!“

To so tarnali, jokali,
in še bolj in zmeraj bolj;
on pa sname z nog sandale,
položi jih na prestol.

„Ne prestanite, otroci,
le togujte še naprej!
Tukaj dam vam te sandale,
da slavite jih odslej.“

In vsi paše, vsi vezirji,
vse hitelo je navskriž:
„Oj sandale, naša radost,
ve naš bog, naš paradiž!“

To poskoči takrat sultan,
to jim zakriči v obraz:
„Uh, vi tepci, vi sleparji,
kaj ste rekli, da sem jaz? ...“

Ibrahim je na prestolu —
on je solnce, on je kralj;
na prestolu so sandale
in vaš kralj je par sandal.

Pridi, Omar, pa jih ženi
po vsem mestu naokrog
in oznanjaj: „To so hlapci
in sandale so jim bog?“

Sulamit.

Kako blešči se morje to
v demantih in kristalih,
kako pohotno ziblje se
v razkošnih, mehkih valih.

V tem burnem plesu od strasti
telesa trepetajo,
krog belih udov kot megle
tenčice plapolajo.

Iz zlatih harp takó sladkó
vro pesmi koprneče,
in srce plaka in drhtí
od žalosti, od sreče.

Visoko duša nad zemljó
svobodna, srečna plove,
kot na perotih dviga se,
do neba, do Jehove.

Ob belo roko Salomon
opira trudno glavo,
na čelu mu leži oblak,
oko strmi v daljavo.

Ne mehki udje mladih žen —
sestradana, drhteča
telesa tam pred njim stoje
proseča in grozeča.

Brezupno k njemu dvigajo
koščene, vele rôke,
umirajoč strmijo vanj,
oči temné, globoke.

In zlate strune pojejo
mrtvaško melodijo —

poslednji vzdih sužnjih prs
nocoj iz njih zvenijo ...

Ob belo róko Salomon
opira trudno glavo,
na čelu mu leži oblak,
oko strmi v daljavo ...

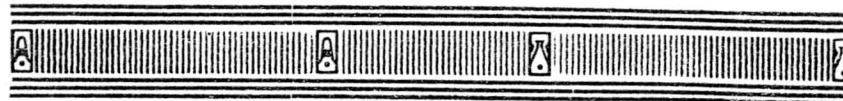
In mehko, plašno k njemu se
gorko telo privije,
in sladek balzam v težko kri
tedaj se mu razlije.

„Zakaj ti je oko temno
in duša nevesela?
Zakaj ti blede žalost je
nocoj srce objela?“

Ljubezen tvoja že mrjè,
še komaj porojena —
Kaj hočem jaz brez nje, povej,
nesrečna, zapuščena?“

Nelepe sanje, ljubica,
poslal mi je Jehova, —
zakaj, to sam on ve, modrost
velika je njegova.

O nagni k meni, Sulamit,
prebele prsi svoje —
pogine naj ves Izrael,
Ti si kraljestvo moje!

OTON ŽUPANČIČ:

Kvartoperci.

Mežnar Stanko je zazvonil:
„Ajd, kristjani verni, k maši!“
Vsi kristjani so iz krčme,
trije še sedé pri čaši.

Kmalu sede k njim četrti —
kdo je čudni ta neznanec?
Črn cilinder, zadaj škrici —
bogme — kot Amerikanec.

Kjer so trije, tam se pije,
kjer so štirje, tam kvartá se —
kdo bi mislil, pasja vera,
da ima baš on vse ase!

Desetaka — mu ne vjemi,
dame — se pri njem možijo:
prvi kupček, drugi kupček,
k njemu žvenk leti — adijo!

Kvišku plane stari Malič,
karte mu v obraz zažene:
„Prevarant!“ — „Kako ste rekli?
Menite nemara mene?“

„Vas, da, vas! Na pik renonsa!“
„Prosim: Karo, karo, karo —
pik, pik, pik — in evo moj pik —
kje tu vidite prevaro?“

„Hm!“ — Igrali so nadalje
in izgubljali kot preje,
a pod brki — vrag ga vzemi! —
tajno se neznanec smeje.

Zdaj so videli vsi trije:
„Kaj imate tu v rokavi?“
Nihče ni namerjal dolgo —
kar po hrbtu in po glavi!

Kupic dvoje se na tleh je
in na steni razletelo,
stol zadel s pestjó je Malič —
ali stola ni bolelo!

Mežnar Stanko je odzvonil:
„Sveta maša je minila!“
Za trenotek vsa se krčma
kakor panj je napolnila.

Vsa soseska se krohoče:
„Kaj, vi tepete se z zrakom?“
Kvartoperci zro v praznino:
„Kdo je bil ta lopov lakom?“

„Lakom gori, lakom doli,
jaz o njem vem samo eno,“
si krčmar pomane roke,
„meni plačal je pošteno!“

Pokopališče svete Barbare.

Tako pod solncem, kot so tu grobovi,
kjer, Silvin, spiš — tako bi ležal rad!
Tam izza črešenj mahoviti krovi,
čez Kulpo grad se je zazrl v prepad.

Ni žvenk zamolkli ure polunočne,
ni tihi mesec, čez poljé razlit,
poldneva so fanfare svetlozvočne
budile iz gomile te na svit.

Na glavi s slamnikom, s palico v roki,
tako si šetal z grička se na breg,
na travi žametni, na jasni loki
sedel si, zrl valov srebrni beg.

Bolj spód te je predrožil Spahič stari
na kranjsko stran... pogledal je zavzet:

„Saj je umrl, hm — kaj še tod slepari?“
No stavec vidi, vse pozabi spet...

Kot račke so devojke perušale,
konoplje so namakale pojoč,
kot račke so se bele razbežale —
kaj takega si kliknil jim gredoč?

Le stara Manda, ta se ti približa:
„Kaj niste Silvin to, gospod?... Moj Bog!“
In trikrat se po vlaški brž prekriža:
„Kaj goni vas po svetu še okrog?“

Na Žežlju pri Mariji maše črne...
tri maše črne...“ Še končala ni,
on scepeta z nogo in se obrne,
in od takrat zlovoljen večno spi...

Ah, Silvin, vem: Teh krajev ne pozabi,
kdor se svetlobe njih je nasesal!
A — kaj si dal besedo stari babi!
Devojke bil bi k sebi prikramljal!

Sentimentalna romanca.

Ti prva moja ljubica,
ti ljubica moja prava,
od mojega srca pozdravljena,
stotisočkrat bodi zdrava!

Pa kadar se ti možila boš,
jaz priti ne pozabim,
in če me ne povabiš ti,
pa se ti sam povabim.

Poslušaj, da pesem zapojem ti,
čul v Krajini sem jo Beli:
Oj Marica, kaj si mi žalostna?
Glej, svatje tako so veseli!

„Kaj bi ne bila žalostna,
ko sem se poročila,
udala za moža nedragega,
kaj žalostna bi ne bila?!“

Ko jagmila sta se z ženinom,
ona vedno je bila zadnja,
ko robce delili so s šalami,
je v robec zaplakala jadna.

Pa pride polnoč in ugasne se luč —
tega čakala kri je mlada —
zdaj vse navskrižem poljublja se,
to je stara naša navada.

Med devojkami zavreščalo je —
To bil je Zorénski Mate —
ej, še starejšina Lukič potem
si brisal je brke košate!

A ženin poljubil Marice ni,
nekdo jo je drugi poljubil,
iz groba to dragega bil je poljub,
ki jo zaman je snubil.

In k možu ni v posteljo legla nikdar,
od dne do dne bolj je bledela,
in v dalje neznane z velikimi
očmi je hrepenela ...

A zapojmo le, saj smo mladi,
saj smo mladi in zdravi,
in kadar žalost mimo gre,
pri nas se ne ustavi ...

Kiš.

Stari Kiš sedi
sredi izbe svoje,
gladi mačico
in poje.

Jaz sem te spoznal
po beli dlačici,
jaz sem te spoznal
po tvoji mehki tačici!

Tvoja mati ...
Dosti, dosti, dosti
greha in trpljenja!
Bog nam vsem oprosti!

Pa so rekli:
Kaj boš, siva brada!
Kaj bi s tabo
v hladnem gnezdju mlada!
Frk po svetu,
kot je že navada!
Govorili so,
a jaz sem plakal,
plakal, ljubil verno
in sem čakal, čakal.

In sem čakal, čakal —
ne zaman; —
Kako si upadla, blede,
in pogled solzan, skesan ...
Vse je prav in vse je jasno,
kakor v solncu dober dan ...

Le zvonite, le zvonite
z vsemi — tinka — tonka — tinka!
Ženko mojo pokopljite,
saj imam še sinka!

Veš-li, kaj si šepetali
naskrivaj so, sinček moj?
Br, bedaki, da jaz nisem
oče tvoj.

Potle, da umrl si,
mi dejali so,

krsto — haha! Blazno! Blazno! —
Krstó — le premisli — prazno
pokopali so.

Jaz pa od pogreba
sem prišel,
ti na pragu mojem
si sedel,
in jaz sem te zpoznal
po beli dlačici,
in jaz sem te spoznal
po tvoji mehki tačici!

Sveti trije kralji.

V viharju mi okna žvenkečejo,
pred oknom mi konji rezgečejo.
„Hej, vstani, zaspani gospodar,
mi smo Gašper, Miha, Boltažar,
smo sveti trije kralji;
iz jutrovih smo dežel prišli,
neznan nam je kraj in trudni smo vsi,
bi radi tu nočevali.“

Konjiče v hlev pa po vina v klet...
„Ajd v kuhinjo, ženka, peč in cvret!
Kaj se ti tako je raztrgal obraz?
Sveti trije kralji nocoj so pri nas,
poglej jih — za mizo sedijo!“

Na glavi se vsakemu krona blešči,
in Gašper na palici zvezdo drži,
od nje trije roglji štrlijo.

In mož se k njim nagne zaupno med tem:
„To greste tja v mesto Betlehem?
In zvezda rogata vam kaže pot...
baš danes so pravili v cerkvi gospod...“
Sveti trije kralji sedijo,
na glavi se vsakemu krona blešči,
in Gašper na palici zvezdo drži,
a vsi trije molčijo.

„A kaj ne pokušate vinčeca nič?
Jaz nisem krčmar niti čifutski tič,
ne bojte se, jaz sem vam veren kristjan,
a cviček je moj trdovraten pogan —
Bog živi!“ — a oni sedijo,
na glavi se vsakemu krona blešči,
šest vanj je uprtih steklenih oči,
a vsi trije molčijo...

„No, baba, obrni se vendar urnó,
sveti trije kralji so lačni zeló,
sveti trije kralji hudo se držé...
sveti trije kralji... kaj hočete?...“
Sveti trije kralji sedijo:
velike votline so njih oči,
na licih mesa ne kože ni,
in vanj, in vanj strmijo...

In kot pri večernicah, kadar trije
kanoniki pred oltarjem kleče,
po cerkvi odmeva njih nizki bas,
vsi trije naenkrat: „Saj vabil si nas!“
Le to — in potem molčijo; —
na licih mesa jim ne kože ni,
velike votline so njih oči —
tak do jutra vanj strmijo...

RUDOLF MAISTER — VOJANOV:

Tihotapec.

Curkoma iz neba lije dež.
Kolpa ljute vale
meče v črne skale,
smreke plove izruvane v breg.

Graničar na bregu mlad stoji,
v temo se ozira
in z roko opira
na nabite puške mrzlo cev.

V kočo rodno mu uhaja duh...
V njej ženica čuje,
sinka mu varuje.
Lakot v kotu čuje noč in dan.

In iz kočice mu zaplove duh
v hiše prebogate...
Krone vidi zlate,
krono stavi sam si na glavo...

Sredi Kolpe ,zarezeče konj,
zarezeče drugi...
Kdo se v divji strugi
drzne z vali meriti nocoj!?

Stoj! Kdo plavaš mi črez Kolpo! Hoj!
Če si božji, kdo si?
Moja puška nosi
tihotapcem mrzlo smrt v srce!

Čuj! Ne streljaj! Slišiš onkraj krik?
Stražniki drvijo,
da me ulovijo...
Sto kovanih za rešitev, na!

Sto cekinov zlatih, težkih — sto...
V koči suha beda
lačno ženo gleda
in otroka... Hitro iz vode!

Že doseza tihotapec breg.
V mokri temni noči
puška glasno počí,
skalna pot odmeva od kopit...

Curkoma iz neba lije dež.
Kolpa v črne skale
meče ljute vale,
z njimi graničar gré mrtev v noč.

Kazaška.

Je kazak napajal konja,
Sonja vodo zajemala,
tiho v mrak zapel kazak,
Sonja zaplakala.

„Oj, nocoj napajam zadnjič
vranca v sveti naši Volgi.
Jutri že odjašem v boj,
po pustinji dolgi...“

Stokrat vstal bo dan mi beli,
stokrat zora zasijala,
jaz bom že na straži stal,
ti še sladko spala....“

„Stokrat vstal bo dan ti beli,
stokrat zora zasijala,
ti boš že na straži stal,
jaz pa še plakala...“

CVETKO GOLAR:

Kmečka svatba.

To piskajo, vriskajo, bas buči,
na svatbo veselje, srenja hiti.

Bobni, bobni hiša, in okna zvenče,
objemajo kmetje, kmetice mladé.

Majolčica roma od strinj do berača,
in rožica rdeča cvetè iz kolača.

Od radosti same se ženin smehlja
in šopek spreminjast na prsih ima.

„Oj, Micika, moja ženica sladka,
Bog živi te, ljuba, izpijva do dna!“

Nevestica lepa od zdravja žari se,
blestijo kot zarjica njene oči se.

Sedaj starejšina majolko je vzel,
košat in bahat je mogočno zapel:

„Oj, oče nebeški, glej,“ pesem odmeva,
prisrčno jo svatovska družba prepeva.

Zablisnejo žarko nebeške se line,
in rajska svetloba v oči jim zasine.

Na zlatih oblakih sloni sam Bog oče
in s kupico v roki nazdraviti hoče.

In brada mu polje kot biserno morje,
srebrno se lije kot zor čez pogorje.

Nasmeje nevesti se gorko tako,
z njo trči prijazno in pije nato.

Harmonike, rajanje, petje in smeh,
tako mi svatujemo v gorskih vaseh.

Majda in javor.

Ko se Majda je možila,
v gozd pritekla je zeleni,
kjer je rasel vitki javor.
„Hočeš biti starejšina?
Jutri bode ženitnina.“

„Oj,“ se je začudil javor.
„Starejšina, pa zakaj ne?
Še desetkrat, če desetkrat
omoži se lepa Majda.“

To so zašumeli svatje,
mlade snahe in snašice,
sladkoroke krasotice,
ko na svatbo pride javor.
Prištorkljaj je v črnih škornjih,
se prizibal ves okoren,
v bujni kučmi, vsi zeleni.

„Glejte, glejte, dobri javor,
kakšen krasen starejšina!
Jak je v pleča, v pas je vitek,
bogme, baš junak je pravi.“

In darove je prinesel
za nevesto, lepo Majdo:
Gozdnega mahu za zdravje
in kristal iz žive skale
in zlata žarečo kepo.
Kar ponudi se mu Kata:
„Javorček, greš z mano plesat?“
„Ho-ho, rad bi, pa ne morem,
vse pretežke so mi noge,
preširoka mi je kučma,
previsoka mi je glava.
Rajši srečo voščim Majdi:
Dan in noč naj teče zibka,
sin za sinom vsi junaki,
kot izsekani iz jekla.“

Javor se zahohotal je,
a nevestica, a Majda

vse do nedri je zardela.
Sedel je za dolgo mizo,
trkal, pil, se bratil s svati,
celo vedro sam je zvrnil.

Hihitale so svatice,
v pečah svilnih, zlatih pasih,
in mežikale poredno
s črnimi so si očesci,
ko spet v goro je odhajal.
Bil pijan je gozdni gazda,
sem in tja je kolovratil,
se spotikal in kolebal,
v rjavo rebro se košatil.

Kar zaplosne mlada Kata:
„Mož, preveč ste naložili!“
Postoji in reče javor:
„Oj, ti Kata, Katka mala,
nase glej, ti škrat poredni,
kaj bo drevi, ve tvoj Marko.
Glej, da prej ne bode treba
ti pri krstu kuma, kakor
starejšine na ženitvi.“

In kot grom se zagrohoče,
da se gora je potresla.
Se okrene, se zamaje
in široko se odguga
v dom zeleni, v solnčno hišo.

Poletna romanca.

Tiha zarja se v očeh je
devi mladi zaiskrila,
roža ji poletna venec
v kito zlatih las povila.

Njiva je klasila, cvela,
a nevestica jokala —
grenke slutnje o življenju,
venec vene, noč je pala ...

Glej na prtu križ srebrni —
ne stoji tam krsta njena?
Kot bi videla v njej sebe,
hladna krila jo koprena ...

Čas podi vihraje leto,
sneg in zima, solnce, vesna —
jasno vriskajo škrjančki,
zopet noč svatuje kresna.

Njiva je klasila, cvela,
mlada žena ni jokala:
Venec ji ovija čelo,
trudna v rožah je ležala.

Tihe so ji ustne, prsti
molijo razpelo zlato —
jasno so škrjančki peli,
vriskali nad solnčno trato.

Vijola.

Vijola, modra in rumena.
Marija, z rožami češčena!

Vsa v glorijoli solnc stoji,
bleščijo milost ji oči.

V naročju njenem božji sin
igra se z žarom dragotin.

Iz demantnih je solz nakit
okoli vrata mu ovit,

in jabolko je iz zlata,
ki v desni roki ga ima.

Stopinja plaha zadrhti,
zablodijo kalné oči.

In večna luč in tih somrak —
k Mariji plava klic grenak:

„Kraljica, Jezus mali ti,
kdo v prsih ogenj pogasi

ljubezni greha in gorja,
ki peče, žge me dnu srca in —

Le v črni grob se mi mudi,
Kraljica, Jezus mali ti!“

In božji sin se nasmehlja
in zlato jabolko ji da

s prestola svoje milosti,
ki v prahu k njemu hrepeni.

Vijola, modra in rumena,
Marija, z rožami češčena!

VLADIMIR LEVSTIK:

Štirski romanca.

O, kdor je vzljubil vas, gorice naše,
ta lic device več ne zaželi;
pred zidanico poje čare vaše
in srka vaših trt božansko kri!

Obesit se je šel na reber solnčno
obupnih misli poln študent Andraž
in klel polje in klel nebo brezkončno
in klel nezveste svoje ljube laž.

Od smeha se je loza zasolzila;
„Pa bodi moj odslej! Jaz ne slepim
in s komer sem ljubezni vez sklenila,
do praga smrti več ga ne pustim!“

Ubogal je Andraž, zaklel se kupi
in vinski hram je dom njegov postal;
tam lečil je življenja strup gorjupi,
tam knjige prašne je pod sod zagnal:

„Ti, čaša jasna, bodi mi boginja,
ti do resnice moj edini most;
iz tebe le spoznanje se utrinja
in sreča vsa, življenja vsa modrost!“

Andraž prebiva v zidanici beli
in srčna rana več ga ne skeli;
odkar življenja križe tak si celi,
živ človek treznega še videl ni.

Če pa nekoč se ljubica prijoče
in z belim čelom skloni se do tal,
ej, to se vam Andraže zakrohoče,
ej, to se bo Andraže vam smejal:

„Odpustil, deklica, sem ti že davno;
ljubezen, dekle, pa je davno preč:
kdor pije vince tole naše slavno,
še raja božjega ne mara več!“

O, kdor je vzljubil vas, gorice naše,
ta lic device več ne zaželi;
pred vinskim hramom poje čare vaše
in srka vaših trt božansko kri!“

VSEBINA:

	Stran
Uvod	3
Narodni: Lepa Vida	7
Rošlin in Verjanko	10
Fran Prešeren: Turjaška Rozamunda	13
Zdravilo ljubezni	17
Povôdnji mož	21
Neiztrohnjeno srce	24
Ženska zvestoba	26
Orglar	35
Simon Jenko: Zaklad	37
Knezov zet	39
Fran Levstik: Ubežni kralj	42
Ribičeva hči	44
Reka	45
Živopisec in Marija	47
Josip Stritar: Turki na Slevici	52
„Raja“ III. Begun	55
Jos. Pagliaruzzi-Krilan: Smrt carja Samuela	58
Rada	60
Ljubica	63
Jos. Freuensfeld-Radinski: Trije vojaki	66
Simon Gregorčič: Jeftejeva prisega	68
Rabeljsko jezero	71
Nevesta	77
Tri lipe	80
Anton Aškerc: Brodnik	84
Svatba v Logéh	86

	Stran
Anton Aškerc: Vinska bajka	89
Na sedmini	91
Mejnik	95
Iškarijot	96
Ponočna pónica	99
„Stara pravda“. V. Tlaka	101
VI. Boj pri Brežicah	104
X. Kronanje v Zagrebu	105
Čaša nesmrtnosti	110
Fran Gestrin: Naročilo	115
Dragotin Kette: Podgorska svetnica	117
Skozi gozd je šel...	120
Jos. Murn-Aleksandrov: Balada o kvatni noči	121
Vrnitev	122
Ivan Cankar: Sultanove sandale	125
Sulamit	126
Oton Župančič: Kvartoperci	129
Pokopališče svete Barbare	131
Sentimentalna romanca	132
Kiš	134
Sveti trije kralji	136
R. Maister-Vojanov: Tihotapec	139
Kazaška	141
Cvetko-Golar: Kmečka svatba	142
Majda in javor	143
Poletna romanca	146
Vijola	147
Vladimir Levstik: Štiriska romanca	149